

בנק ישראל
מחלקת המטבע

סקירה שנתית 2017

ירושלים, אלול התשע"ח - אוגוסט 2018

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצים לצטט רשאים לעשות כן, בתנאי שיצינו את המקור.
במידה שיהיו תיקונים לסקירה, הם יתפרסמו באתר של בנק ישראל : www.bankisrael.org.il

סדר ועיצוב: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
נדפס בישראל בדפוס העיר העתיקה, ירושלים

מס' קטלוגי 601991
www.bankisrael.org.il

פתח דבר

מאת מנהל מחלקת המטבע

אני מתכבד להציג בפניכם את סקירת מחלקת המטבע לשנת 2017.

מחלקת המטבע בבנק ישראל פועלת על פי הסמכויות הקבועות בחוק בנק ישראל בנוגע להנפקת שטרות, מעות ומטבעות זיכרון ובנוגע להסדרתה של מערכת המזומנים. המחלקה כוללת אגף הנפקה, אגף לניהול המזומנים ויחידה למדיניות, תכנון ובקרה. היא אחראית על הכסף המזומן במדינה החל משלב התכנון של כמויות המזומן בהתאם לתחזית הביקוש; עבור דרך עיצובם והנפקתם של השטרות, המעות ומטבעות הזיכרון; וכלה בהסדרת התפעול של מערכת המזומנים בשגרה ובחירום.

שווי של מחזור המזומן בסוף 2017 עמד על 82 מיליארד ש"ח, גידול ששיעורו כ-8% לעומת סוף 2016. מחלקת המטבע עוקבת בהתמדה אחר המגמה ואחר הרגלי השימוש במזומן כדי להסיק מסקנות לגבי הפעילות בתחום בבנק ישראל ובמשק בכלל. מידע נוסף על נתוני המחזור מוצג בהרחבה בגוף הסקירה.

ב-2017 השלימה מחלקת המטבע את השקת סדרה ג' של השקל החדש - "סדרת המשוררים" - עם השקת השטרות בערכים 20 ו-100 ש"ח. עד ה-30 ביוני 2018 הוחלפו 78% מהשטרות של סדרה ב' (בכל הערכים). את הסדרה החדשה עיצבה הגב' אסנת אשל, ואישרו אותה הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון בראשות השופט בדימוס יעקב טירקל, נגידת בנק ישראל, המוצצה המנהלית בבנק ישראל, וממשלת ישראל. סדרה ב' הוחלפה בסדרה ג' כדי לשדרג את סימני הביטחון ולצמצם את הסיכון לזיופים; סימני הביטחון שעל גבי השטרות החדשים נמנים עם המתקדמים בסוגם, וייחודם בכך שלציבור קל מאוד לזהותם ועם זאת קשה מאוד לזייפם. נוסף לכך השטרות החדשים כוללים אמצעי זיהוי מיוחדים לטובת בעלי עיוורון ולקויות ראייה. בנק ישראל סיפק לציבור המחזיקים בתעודת עיוור, ללא עלות, כלי ייעודי שבעזרתו ניתן להבחין בין עריכי השטרות לפי אורכם ובין המטבעות לפי קוטרם.

במקביל להחלפת סדרה ב' מחלקת המטבע ממשיכה להשקיע בשדרוג תשתיות המיכון ומערכות המידע על מנת לשפר ולייעל את מערכת המטבע; בין השאר המחלקה מצויה בשלבים מתקדמים של פיתוח מערכת לניתוח, מעקב ובקרה על בסיס המספרים הסידוריים של השטרות מסדרה ג'. נוסף לכך המחלקה משפרת בשיטתיות את איכות השטרות במחזור באמצעות החלפת שטרות באיכות בלתי ראויה בשטרות חדשים. לשם עבודתה המחלקה אוספת נתונים ממקורות מגוונים, ובין היתר היא עורכת סקרים תקופתיים לגבי הרגלי השימוש במזומן כדי לקבל החלטות מקצועיות. לשם המחשה, הסקרים העלו שיש צורך לשפר את זמינות השטרות בערך 20 ש"ח - אלה משמשים בעיקר למתן עודף ולביצוע עסקאות בסכומים נמוכים - ומחלקת המטבע פעלה בשנה האחרונה להרחבת הפצתם הן באמצעות מכשירי המשיכה האוטומטיים והן באמצעות סניפי הבנקים.

במרוצת 2017 נכנסו לתוקף כללי בנק ישראל (כללים להפעלה סדירה של מערכת המטבע). כללים אלה מסדירים היבטים תפעוליים שונים של מערכת המטבע, לרבות הפעילות של מרכזי המזומנים בתאגידים הבנקאיים, והם גובשו בעיקר כדי לשמור על איכות המטבע שבמחזור ולהתמודד ביעילות עם זיופי מטבע.

מחלקת המטבע שכללה בשנה החולפת את מגוון הכלים והשיטות להתמודדות עם תופעת הזיופים. המחלקה מעמידה לרשות משטרת ישראל, הגוף האמון על אכיפת החוק נגד זיופי מטבע, את כל הסיוע הנחוץ על מנת להגביר את האכיפה ולשפר את ההרתעה. נוסף למישור הפלילי בנק ישראל פועל גם במישור האזרחי: לאחרונה הוא הגיש תביעה אזרחית ראשונה מסוגה כנגד נאשמים שהורשעו בזיוף שטרות, באמצעות היחידה לאכיפה אזרחית בפרקליטות המדינה ופרקליטות מחוז דרום (אזרחי).

מודעות הציבור לסימני הביטחון בשטרות נושאת חשיבות מיוחדת בתקופת השקתם של עריכים חדשים, משום שזייפנים בארץ ובעולם מנסים לנצל את חוסר ההיכרות של הציבור עם מאפייני השטרות על מנת להפיץ תצלומי שטרות או זיופים באיכות נמוכה. לכן מחלקת המטבע פועלת להנגיש לציבור מבעוד מועד את הכלים והאמצעים להכיר את השטרות החדשים ואת סימני הביטחון המשולבים בהם, והיא עושה זאת באמצעות תוכנית הסברה במגוון שפות ("פשוט לבדוק שזה בטוח"), חומרי הדרכה ומידע באתר שכתובתו www.newbanknotes.org.il. אנו קוראים לציבור להקפיד לבדוק את סימני הביטחון בעת קבלת שטרות על מנת להימנע מאובדן כספי.

הסקירה שלפניכם כוללת מידע נרחב ומפורט על פעילות המחלקה בשנה החולפת. מידע נוסף מצוי באתר האינטרנט של בנק ישראל.

ד"ר אילן שטיינר

מנהל מחלקת המטבע

תוכן העניינים

6.....	א. תפקידיה של מחלקת המטבע
9.....	תיבה 1: השלמת הנפקתה של סדרת השטרות החדשה
15.....	ב. מחזור המטבע
17.....	תיבה 2: סקרים בנושא הרגלי השימוש במזומן
21.....	תיבה 3: המשיכות וההפקדות במערכת הבנקאית: המגמות
29.....	תיבה 4: שינוי תמהיל השטרות במחזור
35.....	ג. זיוף שטרות ומעות
36.....	ד. מטבעות זיכרון
42.....	ה. שיווק מטבעות זיכרון בהנפקת בנק ישראל
43.....	ו. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון
44.....	נספח 1: כללי בנק ישראל (כללים להפעלה סדירה של מערכת המטבע), התשע"ו-2016
50.....	נספח 2: כללי בנק ישראל (שירותים בתחום המטבע) התשע"ו-2016
52.....	נספח 3: הנחיות בדבר שימוש בתצלומי מעות או שטרות או בתואמי שטרות
53.....	נספח 4: כללי בנק ישראל לגבי מטבע פגום
56.....	נספח 5: השחתת מטבע
56.....	נספח 6: הגדרות
56.....	נספח 7: לוחות סטטיסטיים

א. תפקידיה של מחלקת המטבע

לבנק ישראל נתונה, על פי החוק, הסמכות הבלעדית להנפיק מטבע בישראל (שטרי כסף, מעות, מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים). החוק קובע כי בנק ישראל ינפיק מטבע, ויסדיר ויכוון את מערכת המטבע, במטרה להבטיח למשק הספקת מזומנים סדירה, בהתאם לביקוש ולהיצע. תפקיד זה כרוך במשימות ובפעולות בשלושה מישורים:

1. הנפקת שטרות, מעות ומטבעות זיכרון

עיצוב השטרות והמעות: נגיד בנק ישראל קובע, לאחר אישור המועצה המנהלית של בנק ישראל ואישור הממשלה, את עיצובם של השטרות, המעות ומטבעות הזיכרון. הנגיד נעזר בוועדה ציבורית שהוא ממנה - הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון - חזו בוחרת אילו הצעות עיצוב יוגשו לו. בראש הוועדה עומד כיום שופט בית המשפט העליון בדימוס יעקב טירקל.

הדפסת השטרות והמטבעות: מחלקת המטבע מתקשרת עם מטבעות המעות ועם בתי הדפוס המדפיסים את השטרות ומזמינה מהם את המלאי, בהתאם להוראות החוק.

הנפקת מטבעות זיכרון: מאחר שבנק ישראל משמש מנפיק בלעדי של הילך חוקי בישראל, הוא מנפיק בכל שנה גם מטבעות זיכרון ומטבעות לרגל אירועים מיוחדים. מטבעות אלה עשויים כסף או זהב, ועל פי חוק הם משווקים לציבור הרחב ולאספנים בארץ ובעולם באמצעות חברת שיווק שממנה שר האוצר, בהסכמת הנגיד.

2. מדיניות, תכנון ובקרה

תכנון סולם העריכים: כדי לאפשר לציבור לבצע ביעילות עסקאות במזומן ולחסוך בהוצאות ההנפקה, מחלקת המטבע מתכננת לשטרות ולמעות סולם עריכים מתאים.

הבטחת תמהיל עריכים יעיל: המחלקה מסדירה ומכוונת את מערכת המטבע במטרה להבטיח תמהיל יעיל של העריכים במחזור.

הבטחת מלאי שיספק את הביקוש למטבע בעיתות שגרה וחירום: מחלקת המטבע מתכננת את מלאי המזומנים מתוך מטרה לספק למחזור את הביקוש החזוי בכל עת ברמת ביטחון גבוהה ובהתחשב בעלויות הכרוכות בהחזקת המלאי.

בקרה: מחלקת המטבע מבצעת את תפקידיה תוך בקורות קפדניות על תהליכי העבודה ועל ניהול המלאי ורישומו.

3. ניהול המזומנים

הספקת מזומנים למחזור: בנק ישראל מספק לציבור את המזומנים באמצעות מרכזי המזומנים של התאגידים הבנקאיים ודואר ישראל. גופים אלה מווסתים את ההיצע והביקוש של השטרות והמעות בינם לבין עצמם ועם לקוחותיהם, ומושכים מבנק ישראל רק את עודפי הביקוש. העודפים נגזרים מהמשיכות מהתאגידים הבנקאיים ומההפקדות בהם.

פיקוח על איכות המטבע במחזור: בנק ישראל קובע לתאגידים הבנקאיים כללים לשמירה על איכות המטבע שבמחזור. על פי כללים אלו סופרים וממיינים את השטרות והמעות שהציבור מפקיד במרכזי המזומנים, וכן בודקים את האותנטיות של המטבע ואת איכותו באמצעות מכונות הספירה הייעודיות שמרכזי המזומנים רכשו ובנק ישראל אישר. בנק ישראל קבע תקן איכות שמגדיר מהו שטר באיכות ראויה למחזור. התקן נועד להבטיח שהציבור יחזיק שטרות באיכות ראויה, וכן להשליט אחידות בהגדרת האיכות החלה על השטרות שמרכזי המזומנים ממחזרים. כדי לשפר את הרמה המקצועית במרכזי המזומנים הסמיכו בנק ישראל ומרכזי המזומנים נאמני מכונות - עובדים של מרכזי המזומנים שתפקידם לוודא כי המכונות פועלות על פי התקן. על מרכזי המזומנים חלה חובה להפקיד בבנק ישראל את השטרות והמעות שנמצא כי איכותם ירודה. הבנק גורס את השטרות, ואת המעות הוא מעביר להשחתה.

אחסון של מלאי המזומנים לשגרה ולחירום: מחלקת המטבע מאחסנת את השטרות והמעות בכספות בנק ישראל על פי נהלים קפדניים של הובלה, שמירה, אחסון ובחינה שוטפת של הבקורות.

4. פעילויות נוספות של מחלקת המטבע

טיפול בזיופי מטבע: על פי חוק, רק משטרת ישראל מוסמכת לבצע פעילות אכיפה נגד זיוף מטבע. עם זאת, מחלקת המטבע פועלת לגילוי כסף מזויף ולמניעת הפצתו בכמה מישורים: היא עוקבת אחר הזיופים המהלכים בשוק, מאפיינת אותם ומפיצה את המידע לגופים העוסקים במזומן; משדרגת את סימני הביטחון המשולבים בשטרות ומגבירה את המודעות להם באמצעות הדרכה ופרסום; ומשתפת פעולה עם משטרת ישראל, פרקליטות המדינה, התאגידים הבנקאיים, איגוד הבנקים והארגונים הבין-לאומיים הנאבקים בזיוף מטבע. על התאגידים הבנקאיים חלה חובה לבדוק את האותנטיות של השטרות והמעות לפני שהם ממחזרים אותם באמצעות הכספרים (טלרים) והמכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים.

הסברה ומענה לפניית הציבור: מחלקת המטבע עוסקת בהסברה בנושא שימוש נכון ובטוח בשטרות ומעות, ולשם כך היא מנהלת אתר אינטרנט ומפעילה מוקד טלפוני. נוסף לכך המחלקה עונה לפניית הרבות והמגוונות שהיא מקבלת מהציבור מדי שנה. פניות אלה מעידות שהציבור מעורב בתחום המזומנים ומתעניין בו: הוא מבקש מידע, מגיב על הנפקת מעות ושטרות חדשים, מעלה הצעות בעניין מטבע, ומפגין מודעות לפרטים המופיעים על גבי השטרות והמעות. בשנת 2017 התקבלו במחלקה 473 פניות בכתב, ואלה התווספו לפניות הטלפוניות.

פניות בנושא המטבע ניתן לשלוח דרך הכתובת contact_currency@boi.org.il, דרך אתר האינטרנט של מחלקת המטבע (<http://www.boi.org.il/he/currency>), ודרך הכתובת: בנק ישראל, מחלקת המטבע, קריית המדע 3, הר חוצבים, ירושלים.

שירות לציבור: מחלקת המטבע מספקת לציבור שירותי פריטה וצירוף של מזומנים ושירותי החלפה של מטבעות ושטרות פגומים. שירותים אלה ניתנים בקופה של סניף בנק ישראל בירושלים, בימים א' עד ה' בין 8:00 ל-13:00 (עדכונים לגבי שעות הקבלה מתפרסמים באתר האינטרנט של מחלקת המטבע). כדי לקבלם יש לתאם פגישה באמצעות הטלפון (02-6552847) או הדוא"ל (pnioztz_matbea@boi.gov.il).

5. פעילויות מחלקת המטבע בשנת 2017

(א) כללי בנק ישראל (כללים להפעלה סדירה של מערכת המטבע), התשע"ו-2016

על פי חוק בנק ישראל, התש"ע-2010, בנק ישראל אחראי בין השאר להסדיר את מערכת המזומנים במשק ולכוונה. נקבע כי נגיד הבנק, באישור המועצה המנהלית, רשאי לקבוע בכללים לאילו גופים ייתן הבנק שירות, מהם סוגי השירות והתנאים להם, ומהם הקווים המנחים להפעלתה הסדירה של מערכת המטבע.

בשנה האחרונה הסתיים תהליך הגיבוש של כללי בנק ישראל להפעלה סדירה של מערכת המטבע; הכללים נרשמו ברשומות במרץ 2017 ונכנסו לתוקף ביוני 2017.

עם מטרותיהם המרכזיות של הכללים נמנית הסדרת תהליכי עבודה שימנעו מהתאגידים הבנקאיים להפיץ מזויפים או מטבע באיכות בלתי ראויה. יש לזכור כי בנק ישראל מפיץ מטבע למחזור דרך מרכזי המזומנים של התאגידים הבנקאיים, ואלה מצידם מפיצים אותו לציבור. הכללים מחייבים את התאגידים הבנקאיים לפעול באמצעות מרכז המזומנים - הערוץ העיקרי שדרכו הם קולטים ומפיצים שטרות ומעות. מרכז המזומנים נדרש לפעול על פי הקווים המנחים שבנק ישראל גיבש, ובעיקר לספור ולמיון כל שטר ומעה במכונה שבנק ישראל אישר לפני שהוא מפיץ אותם לציבור דרך קופאי או דרך המכשירים האוטומטיים שהוא מפעיל.

החובה להפיץ רק מטבע שבנק ישראל הנפיק ואיכותו ראויה מוטלת באמצעות הכללים גם על מפעילי מכשירים אוטומטיים שאינם תאגידים בנקאיים.

הכללים מאפשרים לבנק ישראל לדרוש מהתאגידים הבנקאיים לעגן נוהלי עבודה במטרה להבטיח הפעלה סדירה של מערכת המטבע בשגרה, ולאפשר לנקוט צעדים מיוחדים לזמן קצוב על מנת לתת מענה לתרחישים חריגים ולמצבי חירום שונים. הכללים מופיעים בנספח 1.

(ב) הכנת מערכת המטבע להנפקת השטרות החדשים בערכים 20 ו-100 ש"ח

ב-23 לנובמבר 2017 הנפיק בנק ישראל למחזור את שני הערכים הנוספים בסדרה ג' של השקל החדש - השטרות בערכים 20 ו-100 ש"ח.

להנפקת הסדרה קדם תהליך ארוך ומורכב וכולו עבר בהצלחה. התהליך נועד להכין את המערכת הבנקאית והמשק כולו לקליטת השטרות במטרה לאפשר לציבור להשתמש בהם מייד עם השקתם. תהליך זה נמשך כשנה שלמה וכלל פעילות בכמה מישורים ומול גופים שונים, בהם התאגידים הבנקאיים, איגוד הבנקים, חברות הבלדרות, יצרני המכונות לספירת השטרות ומיונם וספקים של מכונות לממכר מוצרים ושירותים. בפירוט, מחלקת המטבע:

- מסרה מידע ודוגמאות של השטרות החדשים לכל הגופים הרלוונטיים.
- קבעה את הקווים המנחים לשיטת ההחלפה ואת התהליכים הלוגיסטיים הנחוצים לכך.
- בחנה את מכונות הספירה במרכזי המזומנים על מנת לוודא שהן מותאמות ומכילות כנדרש לספירה ומיון של השטרות החדשים.
- פעלה מול התאגידים הבנקאיים כדי שיתאימו את מכשירי ההפקדה והמשיכה האוטומטיים הן מבחינת הטכנולוגיה לזיהוי השטרות והן מבחינת גודל התאים לאחסון, שכן לשטרות בסדרה החדשה גדלים שונים.

- פעלה מול ספקי מנגנונים למכונות ממכר אוטומטיות כדי להבטיח שמכשיריהם מכילים ומותאמים לזיהוי השטרות ולקבלתם ביום ההשקה. במקרה זה נדרש גם שיתוף פעולה מצד בעלי העסקים שהמכונות מוצבות אצלם.

תיבה 1

השלמת הנפקתה של סדרת השטרות החדשה

ביום חמישי, ה' בכסלו התשע"ח (23 בנובמבר 2017), הופצו לציבור השטרות החדשים בערכים 20 ו-100 ש"ח. בכך הסתיימה הנפקת סדרה ג' של השקל החדש, תהליך מורכב והדרגתי שתכנונו החל עוד בשנת 2009.

השטרות הופצו למחזור באמצעות קופות הבנקים המסחריים, המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים וסניפי חברת הדואר.

תיאור השטרות:

הערך	20 שקלים חדשים	50 שקלים חדשים	100 שקלים חדשים	200 שקלים חדשים
הדיוקן (אופקי)	רחל המשוררת	שאול טשרניחובסקי	לאה גולדברג	נתן אלתרמן
הצבע השליט	אדום	ירוק	כתום	כחול
המידות	129 מ"מ X 71 מ"מ	136 מ"מ X 71 מ"מ	143 מ"מ X 71 מ"מ	150 מ"מ X 71 מ"מ
תמונות הרקע בחזית השטר	ענפי דקל	עץ הדר ופירותיו	פריחת עץ השקד	עלי שלכת
הטקסט הזעיר בחזית השטר	השיר: "כינרת"	השיר: "הוי ארצי מולדתי"	השיר: "בארץ אהבתי השקד פורח"	השיר: "פגישה לאין קץ"
תמונות הרקע בגב השטר	נוף טיפוסי של חופי הכינרת	כותרת עמוד בסגנון קוריאני	קבוצת איילות	צמחייה בליל ירח
הטקסט בגב השטר	קטע מתוך השיר: "ואולי לא היו הדברים..."	קטע מתוך השיר: "אני מאמין"	קטע מתוך השיר: "ימים לבנים"	קטע מתוך השיר: "שיר בוקר"
הסימנים לעיוורים	צמד קווים אחד	שני צמדי קווים	שלושה צמדי קווים	ארבעה צמדי קווים
	צמדי הקווים ממוקמים בשוליים התחתונים של השטר, משמאל ומימין, ומודפסים בדיו בולטת ושקופה שניתנת למישוש.			
סימני הביטחון	נייר ביטחוני שמשולב בו סימן מים המורכב מהדמות ומהערך הנקוב; חוט ביטחון מחליף צבע בעל שלושה חלונות ועליו הדמות והערך הנקוב; דיו בולטת משני צידי השטר; חירור זעיר בצורת הערך הנקוב; התלכדות צורות; טקסט זעיר; מדבקת קינוגרמה; דיו משנה צבע; דיו שקופה.			
המעצבת	אסנת אשל			

השטרות בסדרה החדשה מציגים סטנדרטים מתקדמים של ביטחון, חדשנות ונגישות. הם נבדלים זה מזה בצבע ובאורך, ומשולבים בהם מגוון סימני ביטחון מתקדמים נגד זיופים, המיוצרים בטכנולוגיות שונות. סימני הביטחון משותפים לכל השטרות, וניתן לראותם, לחוש אותם בידים, או לגלותם בעת הטיית השטר. נוסף על כך השטרות כוללים סימנים ייעודיים לטובת העיוורים ובעלי לקויות הראייה.

על הדמויות שבשטרות מסדרת המשוררים

לאה גולדברג (1911-1970) מהחשובות והבולטות שבמשוררות ישראל, עסקה גם בכתיבת סיפורת ומחזות, תרגום, עריכה, הוראה, ביקורת ומחקר. שירתה הגותית ולשונה בהירה. היא מטפלת בנושאים אישיים ואינטימיים וכוללת תיאורים של נופים ארץ ישראלים ואירופיים. צד הפנים: נושא את דיוקן המשוררת על רקע פרחי עץ השקד. צד הגב: קבוצת איילות – מקור ההשראה לשירה "מה עושות האיילות" – וכן שורות מהשיר "מים לבנים".	רחל המשוררת (בלובשטיין) (1890-1931) נמנית עם הבולטות והמוכרות במשוררות העברית, והיא נחשבת בעיני רבים לראשונה שבהן. שירתה, המצטיינת בפשטותה ובלשונה הקולעת, זכתה למקום של כבוד בתרבות העברית והיא אהובה על דורות רבים של קוראים. צד הפנים: נושא את דיוקן המשוררת על רקע ענף עץ דקל. צד הגב: נוף טיפוסי של חופי הכינרת בהשראת השיר "כינרת" וכן שורות מהשיר "ואולי לא היו הדברים..."
נתן אלתרמן (1910-1970) מגדולי המשוררים העבריים המודרניים, מתרגם, עיתונאי, מחזאי ופזמונאי. כתיבתו ענפה ועשירה והיא כוללת שירה עברית, מחזות, פזמונים ושירי ילדים לצד כתיבה אקטואלית וסיפורת. צד הפנים: נושא את דיוקן המשורר על רקע עלי שלכת. צד הגב: צמחייה בליל ירח, בהשראת השיר "פגישה לאין קץ" וכן שורות מהשיר "שיר בוקר".	שאול טשרניחובסקי (1875-1943) מגדולי המשוררים העבריים במחצית הראשונה של המאה העשרים, מתרגם ורופא. שירתו עשירה ומגוונת והיא ממזגת השפעות מהמורשת היהודית ומתרבות העולם. צד הפנים: נושא את דיוקן המשורר על רקע עץ הדר ופירותיו, בהשראת מילות השיר "הי ארצי מולדתי". צד הגב: נותן ביטוי לזיקתו של טשרניחובסקי ליצירות קלאסיות מיוון העתיקה ולתרגומיו המופלאים ליצירות אלה. הוא כולל שורות מהשיר "אני מאמין" ("שחקי שחקי") על רקע עמוד בסגנון קורינתי.

תוכנית הסברה לציבור

עם השקת סדרה ג' של השקל החדש השיקה מחלקה המטבע גם תוכנית הסברה בחמש שפות שסיסמתה "השטרות החדשים של ישראל, פשוט לבדוק שזה בטוח". התוכנית נועדה להציג לציבור את השטרות החדשים ולהסביר כיצד נכון להשתמש בסימני הביטחון שבהם. נציגים ממחלקת המטבע התראיינו באמצעי התקשורת - בעברית, רוסית וערבית - וההסברים גם פורסמו באמצעי תקשורת מסורתיים (העיתונות המודפסת, הרדיו והטלוויזיה) וחדשים (האינטרנט). נוסף לכך ערכה מחלקת המטבע הדרכות בבתי ספר ובארגונים שעושים שימוש נרחב במזומן. במאמץ ההסברתי נטלו חלק גם הבנקים המסחריים וחברת הדואר; הם פרסמו את המידע בלוחות המידע, במסכים ובעלוני.

סימני ביטחון בולטים - סדרה ג' של השקל החדש

השטרות החדשים של ישראל

פשוט לבדוק שזה בטוח

הערך המנוקב
القيمة المنقوبة
The perforated numerals
כדי שיהיה ברור
Чтобы было понятно
המספר המנוקב

הספר המזהב
الكتاب الذهبي
The golden book
אלבום המסמכים
Золотая книга

רפס הזוהר
الخط الذهبي
The golden zig-zag
خط
Светящаяся линия

היו הבולטות
أهم البارز
Raised int.
مرفوعة
Выступающие

אורך שונה
كل شتر
طول مختلف
كل ورقة نقدية
Different length
for each banknote
طول الأوراق النقدية
Разная длина банкнот

הדיוקן הסתר
الصورة الخفية
The transparent portrait
الوجه الخفي
Горизонтальная
Горизонтальная

חוט חסן
خط خاف
Window thread
خيط خفي
«okomne»

סימנים
أشكال
علامات
فوق بنفسجية
Ultraviolet features
علامات فوق البنفسجية
Ультрафиолетовые
знаки

נגישות השטרות החדשים לעיוורים ולבעלי לקויות ראייה

בתכנון השטרות החדשים שם בנק ישראל דגש על הגברת נגישותם לכלל האוכלוסיות במדינה, ולכן הם עוצבו לאחר בחינת מחקרים בתחום הנגישות.

כדי להנגיש את השטרות החדשים לציבור העיוורים ובעלי לקויות הראייה שולבו בהם סימנים ייעודיים:

- על כל שטר מודפסים בדיו בולטת צמדי קווים, ומספרם עולה ככל שערך השטר עולה. צמדי הקווים ממוקמים בתחתית השוליים הימניים והשמאליים.
- עריכי השטרות נבדלים באורך. בין שטר לשטר קיים הפרש של 7 מ"מ.
- ספרות גדולות וכהות מודפסות בדיו בולטת על רקע בהיר, וספרות בהירות מודפסות על רקע כהה.
- לכל שטר צבע דומיננטי.

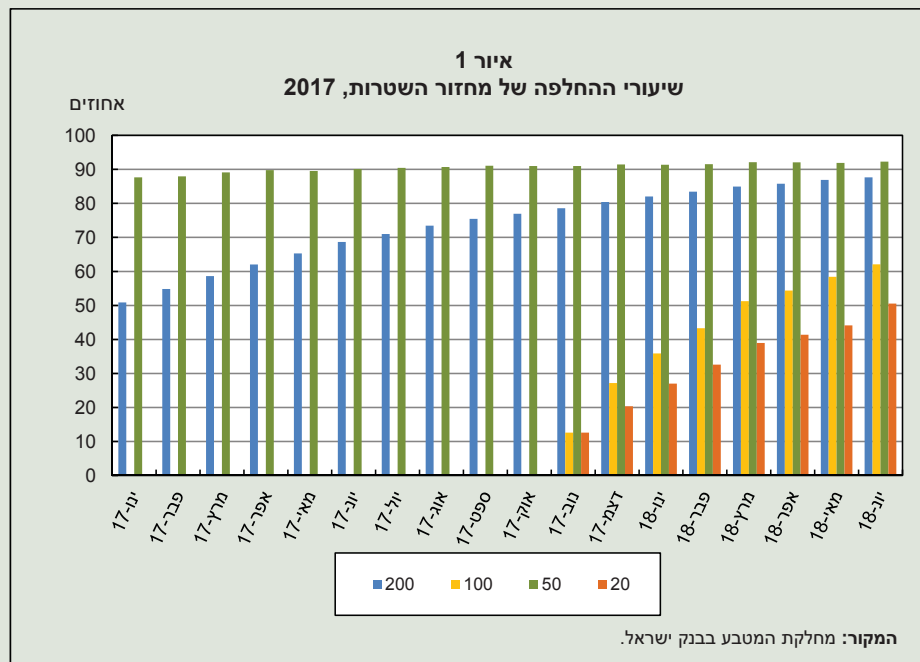
במסגרת שיתוף הפעולה בין מחלקת המטבע והמרכז לעיוור בישראל סיפק בנק ישראל לציבור המחזיקים בתעודת עיוור כלי ייעודי שבעזרתו ניתן להבחין בין עריכי השטרות החדשים לפי אורכם ובין המטבעות הקיימים לפי קוטרם. מדובר בתבנית פלסטיק בעלת סימנים בכתב ברייל שניתן להחזיק בארנק. מחלקת המטבע הדריכה מדריכי עיוורים כיצד להשתמש בכלי, ואלה יעבירו את ההדרכה במרכזים מקומיים. בנק ישראל הפיץ אלפי עזרים כאלו, והם חולקו ללא עלות לבעלי לקויות ראייה.

קצב החלפתם של השטרות החדשים

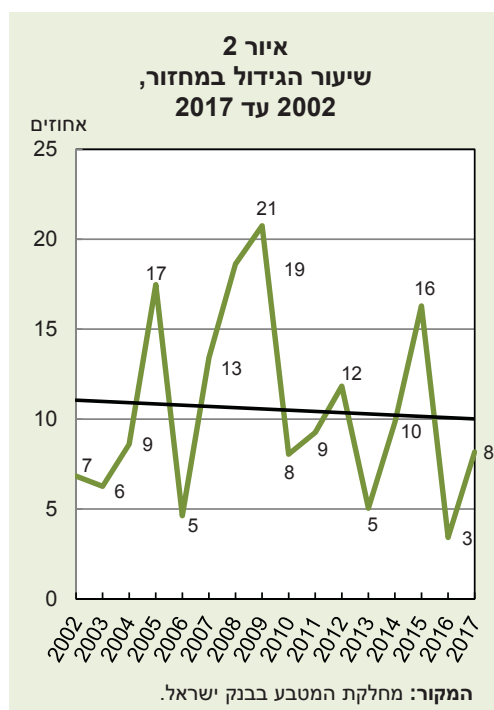
השטרות החדשים בערכים 20 ו-100 ש"ח הושקו ב-23 בנובמבר 2017. ערב השקתם כלל המחזור כ-45 מיליון שטרות בערך 20 ש"ח ו-174 מיליון שטרות בערך 100 ש"ח. במטרה להיערך לביקוש הראשוני הופצו השטרות החדשים למערכת הבנקאית עוד לפני ההשקה. מיום ההשקה הם הופצו לציבור באמצעות דלפקי הבנקים ומכשירי המשיכה האוטומטיים. נכון ליוני 2018 כלל המחזור 26 מיליוני שטרות חדשים בערך 20 ש"ח, כ-51% ממחזור השטרות בערך זה, ו-103 מיליון שטרות חדשים בערך 100 ש"ח, כ-62% ממחזור השטרות בערך זה.

החלפת השטרות בערכים 50 ו-200 ש"ח כמעט הושלמה. בסוף יוני 2018 היוו השטרות החדשים בערך 50 ש"ח כ-92% מהמחזור, והשטרות החדשים בערך 200 ש"ח היוו כ-88% ממנו.

ב. מחזור המטבע

1. המחזור

מחזור המזומנים כולל את המזומנים שהציבור מחזיק ואת המזומנים שהתאגידים הבנקאיים מחזיקים בכספות. החלק שהציבור מחזיק היווה בסוף 2017 89% מהמחזור ו-5.8% מהתמ"ג, בדומה לחלקו ב-2016. השיעור מהתמ"ג נמוך בהשוואה לממוצע בגוש האירו - 10% בשנת 2016 - אך נמצא במרכז הטווח הקיים באיחוד האירופי: בין 1.4% בשוודיה, מדינה שנעשה בה שימוש נרחב בכרטיסי חיוב ובאמצעי תשלום שאינם מבוססי נייר (כגון אפליקציות תשלומים), ל-13.8% בבולגריה (איור 3).

ערכו של מחזור המטבע הסתכם בסוף 2017 ב-82 מיליארדי ש"ח, בשעה שבסוף 2016 הוא הסתכם ב-76 מיליארדים. זהו גידול של 8% - גבוה מהגידול אשתקד (3%) אך נמוך מהממוצע בעשור האחרון (11%). הגידול הנמוך בשנת 2016 נבע בחלקו מכך שבאותה שנה גדל היקף המזומן שהופקד בבנק ישראל, ומקורו בין היתר בעודפי המזומן שהצטברו ברשות הפלסטינית.

ב-12 החודשים האחרונים (יולי 2017 עד יוני

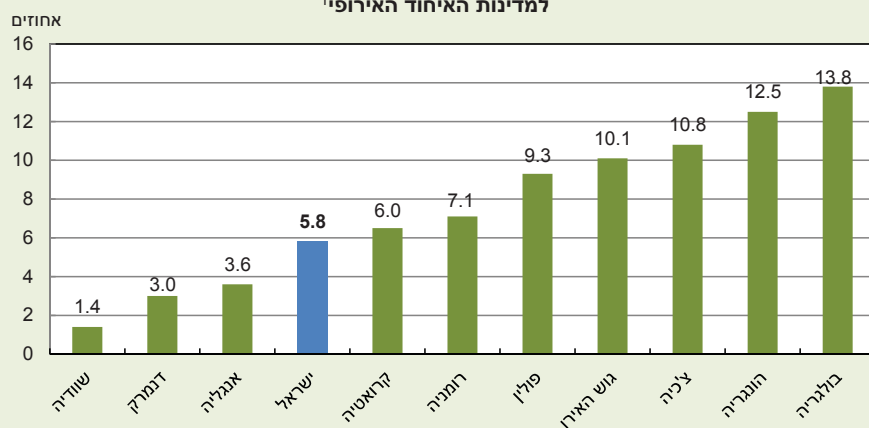
2018) עמד הגידול על 4%, נמוך מהגידול בסוף 2017 (8%), ואילו בששת החודשים האחרונים (ינואר 2018 עד יוני 2018) הוא עמד על 1% בלבד. נתונים אלה מעידים כי חלה האטה בגידול המחזור. מחלקת המטבע עוקבת בהתמדה אחר המגמה ואחר הרגלי השימוש במזומן כדי להסיק מסקנות לגבי הפעילות בתחום בבנק ישראל ובמשק בכלל.

מהנתונים על הגידול במחזור עולה כי המזומן ממשיך לשמש אמצעי תשלום ו/או אמצעי להחזקת ערך בידי הציבור. נראה כי לגידול במחזור אין מגמה ברורה בעולם: בגוש האירו הצטמצם הגידול ל-4% בשנת 2016 ובאוסטרליה הוא הצטמצם ל-5% בשנת 2017 - מעט מתחת לשיעור הצמיחה ארוך הטווח שם (6%). לעומת זאת, בארה"ב עלה הגידול במעט, ל-7% בשנת 2017. המחזור בישראל עמד על 7% מהתמ"ג בשנת 2017 - דומה לשיעור בארה"ב² בשנת 2016 (8%). ישראל נמצאת במרכז הטווח של המדינות הנסקרות, בין יפן ושווייץ (20% ו-15%, בהתאמה) לאוסטרליה וקנדה (4% בלבד). בשוודיה קיימת מגמת קיטון, והשוואה בין-לאומית ארוכת טווח מעלה כי המגמה בשוודיה חריגה יחסית למגמה במרבית מדינות העולם ולא רק יחסית למגמה בישראל (איור 4).

1 הנתונים על ארה"ב ואוסטרליה מתייחסים ל-2017, והנתון על גוש האירו מתייחס ל-2016 - השנה האחרונה שהוא זמין לגביה.

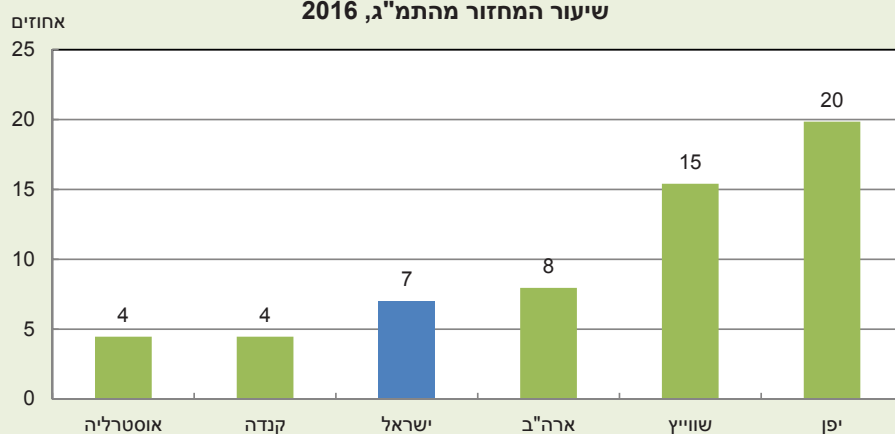
2 הנתונים על ישראל זמינים לשנת 2017 והנתונים על שאר המדינות זמינים לשנת 2016.

איור 3
המזומן שבידי הציבור ביחס לתמ"ג, ישראל בהשוואה
למדינות האיחוד האירופי¹

¹ הנתונים על ישראל מתייחסים ל-2017 והנתון על האיחוד האירופי מתייחס ל-2016 – השנה האחרונה שהוא זמין לגביה.
המקור: הנתונים על ישראל – הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומחלקת המטבע. הנתונים על האיחוד האירופי – Statistical Data Warehouse, European Central Bank.

איור 4
שיעור המחזור מהתמ"ג, 2016

המקור: נתוני המחזור: ארה"ב – Federal Reserve Economic Data, שווייץ – Swiss National Bank, קנדה – Bank of Canada, אוסטרליה – Reserve Bank of Australia, יפן – Bank of Japan. נתוני התמ"ג: ארה"ב, קנדה – www.japanmacroadvisors.com, יפן – OECD, שווייץ – Federal Reserve Economic Data.

תיבה 2

סקרים בנושא הרגלי השימוש במזומן

הרגלי השימוש במזומן ובאמצעי תשלום אחרים מושפעים כיום יותר מאשר בעבר מחקיקה ואסדרה ומשינויים טכנולוגיים. אשר לחקיקה ולאסדרה, בנק ישראל פועל לעידוד השימוש באמצעי תשלום מתקדמים, והדבר צפוי להפחית את השימוש באמצעי תשלום מבוססי נייר (מזומן וצ'קים). זאת ועוד, במרץ 2018 חוקקה הכנסת את החוק לצמצום השימוש במזומן, התשע"ח 2018¹; החוק ייכנס לתוקף בינואר 2019 והוא צפוי להשפיע על אופי השימוש במזומן. אשר לטכנולוגיה, עולם התשלומים משתנה במהירות ומתפתחות טכנולוגיות לתשלומים דיגיטליים. שירותי התשלום שהתרחבו ונוספו בשנתיים האחרונות כוללים אפליקציות תשלומים במכשירים הסלולריים, הפקדת צ'ק באמצעים דיגיטליים וכרטיס דביט.

על רקע תמורות אלו, וכן מתוך צורך להתייעל, חלק מהבנקים מצמצמים את מספר הסניפים באזורים וביישובים מרכזיים, ובחלק מהסניפים הם מחליפים את שירותי הכספרים (טלרים) בעמדות אוטומטיות לשירות עצמי².

המציאות המשתנה מחייבת את מחלקת המטבע להיערך לתרחישים עתידיים שונים, במטרה לנהל את מערך המזומנים לטווח ארוך בדרך היעילה והאפקטיבית ביותר. ניהול זה מצריך תכנון ארוך טווח לצד השקעות עתירות הון, בין שמדובר בהשקעות בכספות לאחסון מלאים ובמערכות טכנולוגיות ובין שמדובר בעלויות ייצור וכוח אדם. לכן מחלקת המטבע חותרת לאמץ פתרונות גמישים ככל האפשר. כדי למצוא פתרונות כאלה המחלקה מסתייעת במגוון כלים שמספקים את הידע הנחוץ להבנת הרגלי השימוש במזומן, גיבוש התחזית לביקוש לו, וזיהוי סימנים מקדימים לשינויים במגמה.

עם כלים אלה נמנים סקרים עיתיים. הסקרים ממלאים תפקיד משמעותי בהבנת הרגלי השימוש במזומן שכן להבדיל מכל אמצעי תשלום אחר, המזומן אינו מתועד במערכת הסליקה ולכן אין נתונים על הרגלי השימוש בו. ואכן, בנקים מרכזיים בעולם נוהגים לערוך סקרים כדי לבחון את הרגלי השימוש במזומן ואת המגמות בהם. מחלקת המטבע בבנק ישראל כוללת סקרים שיטתיים בתוכנית העבודה כבר מ-2016. בשאלות הקשורות לשימוש באמצעי התשלום

1 <http://www.justice.gov.il/Units/HalbantHon/News/Pages/CashReductionLaw.aspx#>

2 הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 400 (מינואר 2017) עוסקת בסגירת סניפי בנק וצמצום שירותי הכספרים. סעיפים 12–14 בהוראה קובעים כי על תאגיד בנקאי לוודא שחרף המהלך לסגירת סניפים וצמצום שירותי הכספרים, ההיקף והתמהיל של השטרות והמעות שהוא מציע ללקוחותיו נותרים ברמה שהולמת את צורכיהם.

עוד הם קובעים כי כאשר תאגיד בנקאי סוגר סניף או עמדת כספר, עליו להיערך מבעוד מועד כדי להבטיח את המשכיות מתן שירותי המטבע ללקוחותיו, בכלל זה שירותי הפקדה, משיכה ופריסת מזומנים ומעות במט"י ובמט"ח. התאגיד יכול להיערך באמצעים שונים בהתאם לשיקוליו. לשם המחשה, הוא יכול להציב מכשירים אוטומטיים למשיכת מזומנים, להפקדתם ולפריסתם וכן להציב מכשירים אוטומטיים להפקדת מעות באזורי הביקוש ובאופן שתואם את צורכי לקוחותיו.

סעיף 21 בהוראה מעגן את הסמכות שניתנה למפקחת על הבנקים - בסעיף 28(א) לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981 - לאשר או לדחות בקשות לסגור סניף. במסגרת בחינת הבקשות נבדק גם אם יש צורך להשאיר מכשיר אוטומטי למשיכת מזומנים במיקום של הסניף שנסגר ("מכשיר נדרש" על פי כללי הבנקאות (שירות ללקוח)(עמלות) התשס"ח-2008).

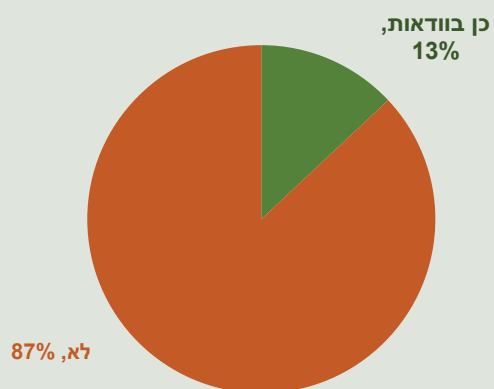
שאינם מזומן המחלקה משתפת פעולה עם מחלקת חות"ם (המחלקה לחשבות ולמערכות תשלומים וסליקה בבנק ישראל), ובסוגיות הקשורות לשירותי המזומן שהתאגידים הבנקאיים מעניקים לציבור היא משתפת פעולה עם הפיקוח על הבנקים. הצלבת ממצאי הסקרים עם נתונים נוספים שהמחלקה אוספת מרחיבה את תשתית הידע הנחוץ לקבלת החלטות.

סקר שערכה מחלקת המטבע ב-2017 על הרגלי השימוש במזומן בחן בין השאר את תדירות השימוש בו לפי סכומים. ניתן לראות כי עם העלייה בסכום קטנה תדירות השימוש במזומן (איור 1), שכן מזומן בסכומים גבוהים משמש בעיקר להוצאות חד-פעמיות. הסקר מעלה כי כ-13% מהנדגמים קנו בחודש האחרון מוצר יקר ערך (איור 2), מתוכם כ-30% שילמו על המוצר למעלה מ-10,000 ש"ח.

נוסף לכך בחן הסקר מהו סכום המזומן שהציבור מחזיק בארנק. הציבור מושך סכום שנועד לממן את העסקאות בפרק הזמן שחולף עד למשיכה הבאה. בהקשר זה יש משמעות לנגישותם של אמצעי ההפצה/ המשיכה ולעלותם, שכן אלה משפיעים על תדירות המשיכות ולכן על הסכום שהציבור מחזיק בארנק. הסקר העלה כי 90% מהאוכלוסייה נוהגים להחזיק בארנק פחות מ-500 ש"ח (איור 4). הסכום הממוצע שהציבור מחזיק בארנק גבוה מהסכום שהעלה סקר דומה בשנת 2016 (איור 5). הגידול בסכום הממוצע שהציבור מחזיק בארנק עמד בדצמבר 2017 על 16% (ביחס לסקר של דצמבר 2016). גידול זה גבוה מהגידול שחל ב-2017 בתוצר הנומינלי לנפש - 1.5%.

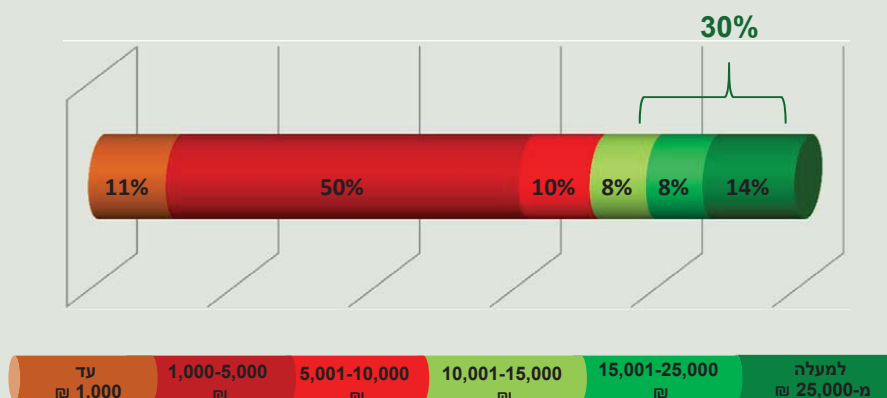

איור 2
כ-13% מהישראלים מדווחים שקנו בחודש האחרון
במזומן מוצר יקר ערך

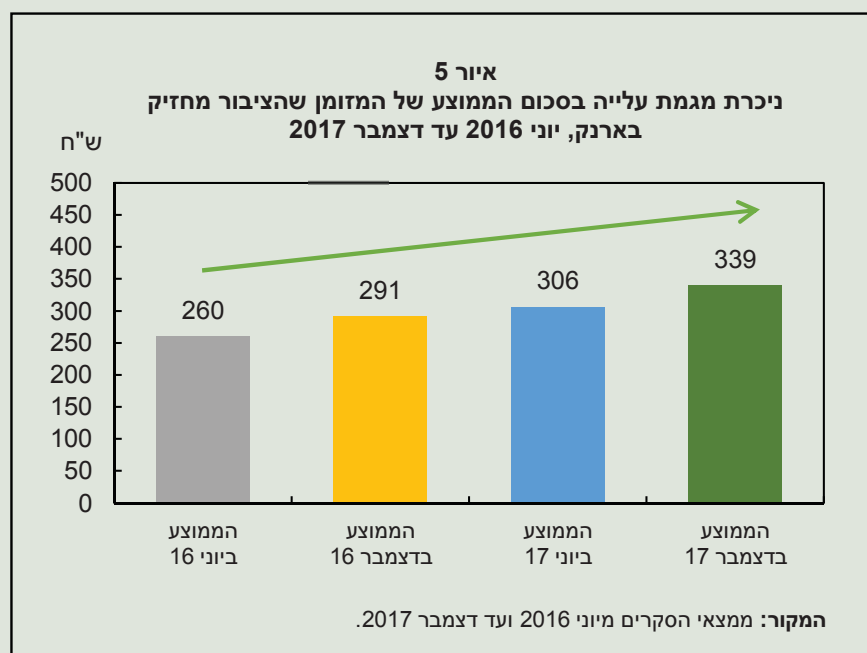
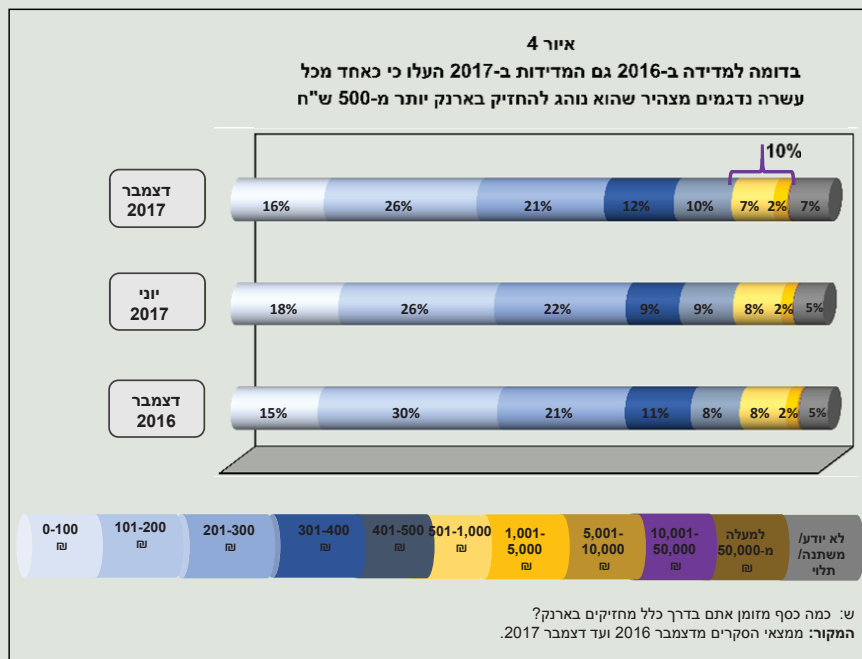

שאלה: האם קנית בחודש האחרון במזומן מוצר יקר ערך, כמו רכב, רהיט, מכשיר חשמלי גדול, תכשיט בסכום של אלפי שקלים?
המקור: ממצאי הסקר מדצמבר 2017.

איור 3
כ-30% מהנדגמים שקנו מוצר יקר ערך במזומן שילמו עליו למעלה מ-10,000 ש"ח

שאלה: מה הסכום המדויק שהוצאת במזומן על קנייה זו?
המקור: ממצאי הסקר מדצמבר 2017.

תיבה 3

המשיכות וההפקדות במערכת הבנקאית: המגמות

בתחילת 2016 החלה מחלקת המטבע לאסוף מהמערכת הבנקאית נתונים מקיפים על תנועת המשיכות וההפקדות בסניפים ובמכשירים האוטומטיים. הדיווחים כוללים נתונים חודשיים על היקף המשיכות וההפקדות שהציבור ובתי העסק ביצעו בדלפקים של התאגידים הבנקאיים ובמכשירים האוטומטיים, תוך התייחסות לסניפים שנסגרו. הדוחות נשלחים מדי רבעון מתשעה בנקים: לאומי, הפועלים, מזרחי-טפחות, דיסקונט, מרכנתיל, מסד, אוצר החייל, הבינלאומי וירושלים. קיימים שירותים חדשים להפקדת מזומנים בבתי עסק, אך הנתונים עליהם אינם כלולים בנתונים לשנת 2017.

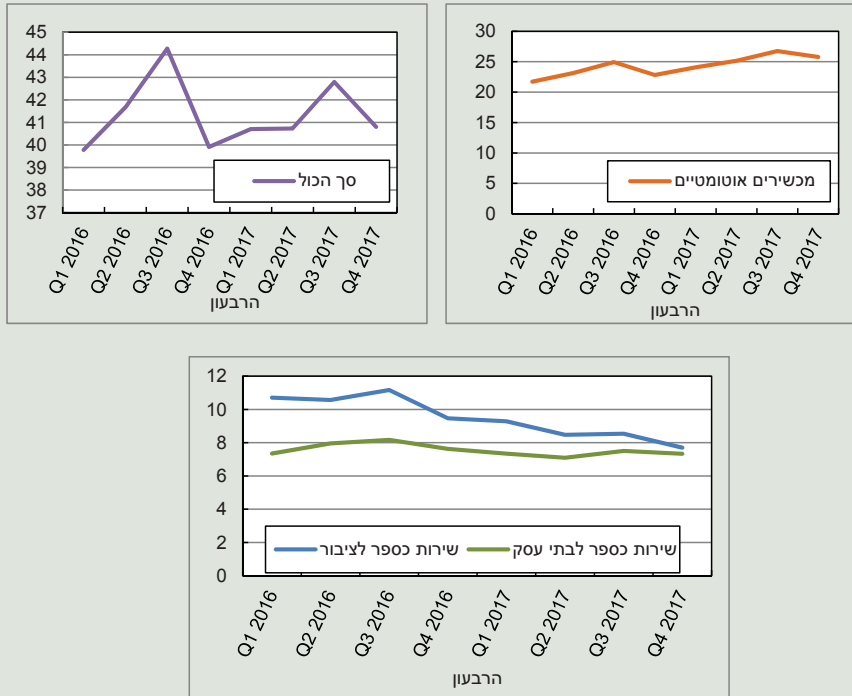
לפני שנפנה לסקור את הדוחות נעיר כי נוסף לאפשרות למשוך מזומן מהתאגידים הבנקאיים קיימת אפשרות למשוך מזומן ממכשירים חוץ-בנקאיים ומנקודות משיכה ברשתות השיווק, באמצעות כרטיסי חיוב. העמלה במכשירים החוץ-בנקאיים אינה כפופה לפיקוח, והיקפן ושוויון של המשיכות מהם נמוכים משמעותית מהיקפן ושוויון של המשיכות מהמכשירים השייכים לתאגידים הבנקאיים. בשנים האחרונות ניכרת מגמת גידול במספר המכשירים החוץ-בנקאיים, וכיום ישנם למעלה מ-3,000 מכשירים חוץ-בנקאיים בבעלות פרטית. הנתונים שמוצגים להלן אינם מתייחסים למכשירים חוץ-בנקאיים בבעלות פרטית אלא רק למכשירים בנקאיים.

עד כה התקבלו ונותחו 8 דיווחים רבעוניים - מהרבעון הראשון של 2016 ועד הרבעון הרביעי של 2017 - ואלה המגמות העיקריות העולות מהם:

- שווי המשיכה הכולל גדל (ב-2%) ושווי ההפקדה הכולל קטן (ב-2%).¹
- ניכרות מגמת קיטון בשירותי המזומן הניתנים באמצעות כספרים ומגמת גידול בשירותי המזומן הניתנים באמצעות המכשירים האוטומטיים. הדבר נובע הן מקיטון במספר הסניפים ומגידול במספר המכשירים האוטומטיים והן מקיטון בשוויין ובמספרן של המשיכות וההפקדות באמצעות כספר ומגידול בשוויין ובמספרן של המשיכות וההפקדות באמצעות המכשירים האוטומטיים.
- מספר המכשירים האוטומטיים למשיכה/ הפקדה גדל ב-15% ו-25%, בהתאמה. מספר הסניפים שמעניקים שירותי משיכה/ הפקדה קטן ב-10% ו-8%, בהתאמה (איורים 3 ו-6).

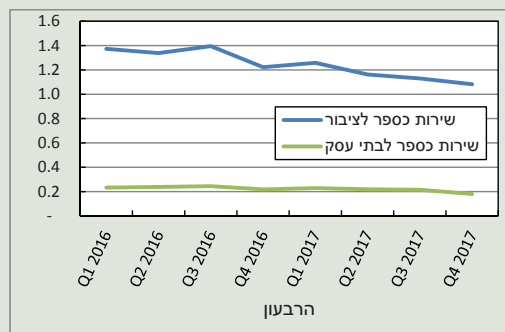
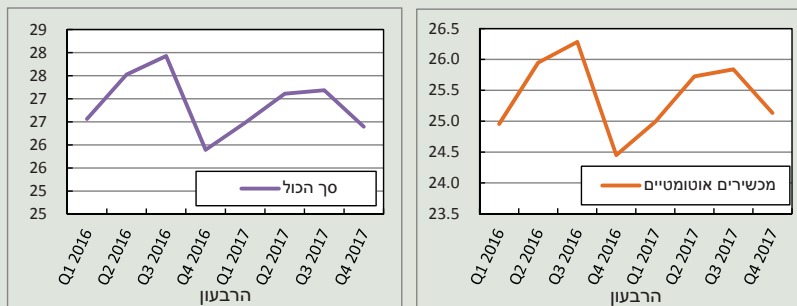
1 הנתונים מהרבעון הרביעי של 2017 לעומת הנתונים מהרבעון הרביעי של 2016.

איור 1
שווי המשיכה הכולל ברבעון, 2016 עד 2017
 מיליארדי ש"ח

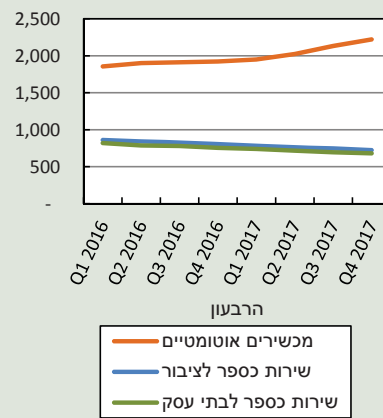
המקור: עיבודי מחלקת המטבע לדיווחים שהבנקים מוסרים לה.

איור 2
מספר המשיכות ברבעון, 2016 עד 2017
 מיליוני משיכות

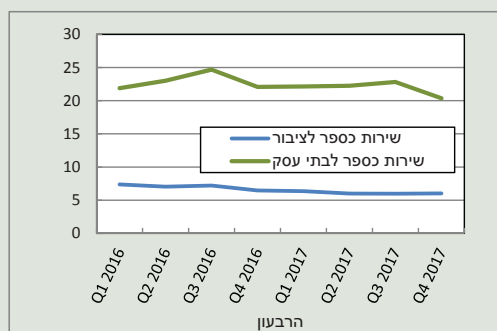
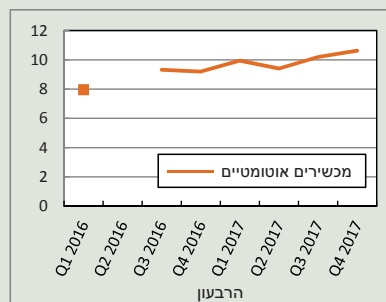
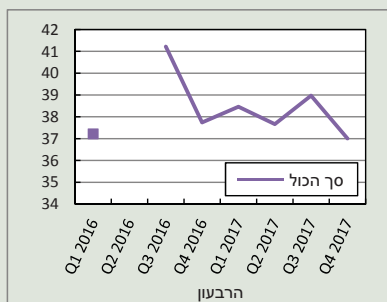
המקור: עיבודי מחלקת המטבע לדיווחים שהבנקים מוסרים לה.

איור 3
מספר המכשירים/ הסניפים שסיפקו
נתונים על משיכות, 2016 ו-2017

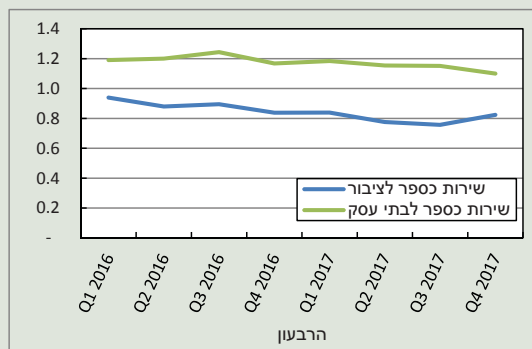
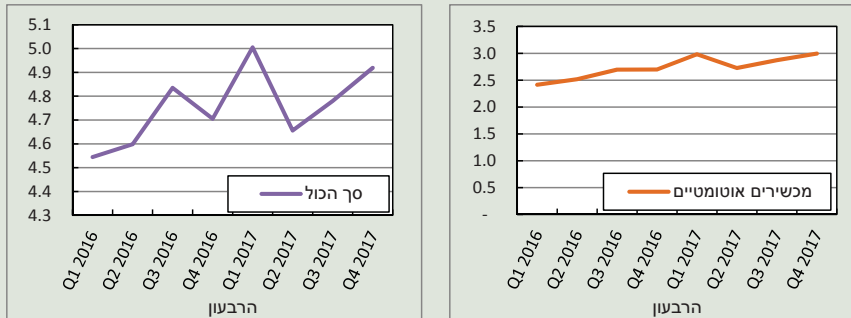
המקור: עיבודי מחלקת המטבע לדיווחים שהבנקים מוסרים לה.

איור 4
שווי ההפקדה הכולל ברבעון, 2016 עד 2017
מיליארדי ש"ח

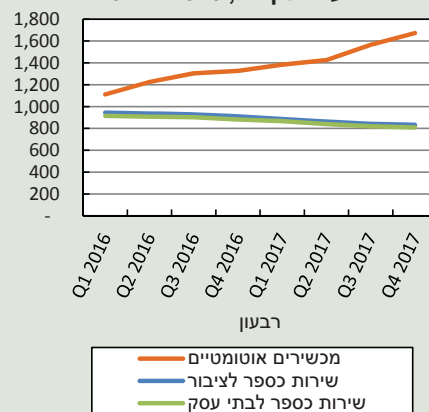
הערה: הנתון על הרבעון השני של 2016 אינו זמין במלואו.
המקור: עיבודי מחלקת המטבע לדיווחים שהבנקים מוסרים לה.

איור 5
מספר ההפקדות ברבעון, 2016 עד 2017
 מיליוני הפקדות

המקור: עיבודי מחלקת המטבע לדיווחים שהבנקים מוסרים לה.

איור 6
מספר המכשירים/הסניפים שסיפקו
נתונים על הפקדות, 2016 ו-2017

המקור: עיבודי מחלקת המטבע לדיווחים שהבנקים מוסרים לה.

הדיווח האחרון¹ מעלה כמה ממצאים:

- שירותי המשיכה משמשים בעיקר את הציבור ושירותי ההפקדה - את בתי העסק.
 – בתי העסק מפקידים באמצעות כספרים סכום גבוה מאשר הציבור (20.4 ו-6 מיליארדי ש"ח, בהתאמה).
 – שווי המשיכה במכשירים האוטומטיים עומד על 25.8 מיליארד ש"ח ושווי ההפקדה - על 10.7 מיליארדים. הפער נובע מכך שהמכשירים משמשים בעיקר את הציבור.
- הנתונים לפי סניפים ומכשירים אוטומטיים:

שירות כספר לבתי עסק	שירות כספר לציבור	מכשירים אוטומטיים	
16,998	4,790	1,069	שווי המשיכה למכשיר/ סניף (ממוצע חודשי, ש"ח)
11,029	5,398	3,458	שווי ההפקדה למכשיר/ סניף (ממוצע חודשי, ש"ח)
69	765	11,296	מספר המשיכות למכשיר/ סניף (ממוצע חודשי)
362	504	1,789	מספר ההפקדות למכשיר/ סניף (ממוצע חודשי)
1,291	725	2,225	מספר המכשירים/ הסניפים שדיווחו על המשיכות
1,576	833	1,674	מספר המכשירים/ הסניפים שדיווחו על ההפקדות

1 לגבי הרבעון הרביעי של 2017.

הרכב המחזור

חלקם של מחזור השטרות ומחזור המעות מסך המחזור נותר יציב בעשור האחרון. בשנת 2017 עמדו חלקים אלה, בהתאמה, על כ-97% ו-3% מערכו הכולל של המחזור, בדומה למצב בעשור האחרון. בשעה שהביקוש למעות מתאפיין בקצב גידול יציב לאורך השנים, הביקוש לשטרות מתאפיין בתנודתיות גבוהה יותר מכיוון שהוא מושפע משינויים בהעדפת הציבור להחזיק מזומן; שינויים אלה בולטים בפרט בעיתות משבר, שכן בתקופות כאלה גוברת ההעדפה למזומן.

לוח 1: מחזור המטבע, סופי שנים

השנה	רכיבי המחזור במיליארדי ש"ח			שיעורי הגידול באחוזים		
	מחזור השטרות	מחזור המעות	סך מחזור המטבע	מחזור השטרות	מחזור המעות	סך מחזור המטבע
2008	33.1	1.3	34.4	19	6	19
2009	40.1	1.4	41.5	21	7	21
2010	43.4	1.5	44.8	8	7	8
2011	47.4	1.6	49.0	9	6	9
2012	53.1	1.7	54.8	12	6	12
2013	55.7	1.8	57.5	5	9	5
2014	61.3	1.9	63.2	10	7	10
2015	71.4	2.1	73.5	17	8	16
2016	73.8	2.2	76.0	3	6	3
2017	79.8	2.3	82.2	8	7	8

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

2. מחזור השטרות

(א) ערך השטרות שבמחזור ומספרם

ערך השטרות במחזור עלה מ-73.8 מיליארד ש"ח ב-2016 ל-79.8 מיליארד בשנה הנסקרת - גידול ששיעורו כ-8%. גידול זה נובע בעיקר מגידול במספר השטרות בערך 200 ש"ח (כ-10% בשנת 2017); כן הוא נובע מכך שהשטרות החדשים בערכים 20 ו-100 ש"ח הוכנסו למחזור בנובמבר - כלומר בסוף השנה - והמערכת הבנקאית הצטיידה במלאי מספיק להשקת הסדרה החדשה. מספר השטרות במחזור עלה מ-534 מיליונים ב-2016 ל-580 מיליונים בשנה הנסקרת, גידול ששיעורו 9%. הגידול במחזור שמציג לוח 2 כולל בתוכו את השטרות מסדרה ג' וכן את השטרות מסדרה ב' שהופקדו בבנק ישראל.

לוח 2: מספר השטרות לפי ערכים, 2010 עד 2017 (סופי שנים, מיליוני שטרות)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	שיעור השינוי בנובמבר 2017 לעומת אוקטובר 2017	שיעור השינוי בדצמבר 2017 לעומת נובמבר 2017	שיעור השינוי בשנת 2017
20 ש"ח	35	34	35	36	36	37	40	49	7	2	23
50 ש"ח	48	46	51	51	54	60	61	67	-2	3	11
100 ש"ח	145	141	146	147	152	165	169	173	4	-4	3
200 ש"ח	129	152	176	189	213	256	266	291	2	2	10
סך הכול	357	373	408	423	455	518	534	580	2	0	9

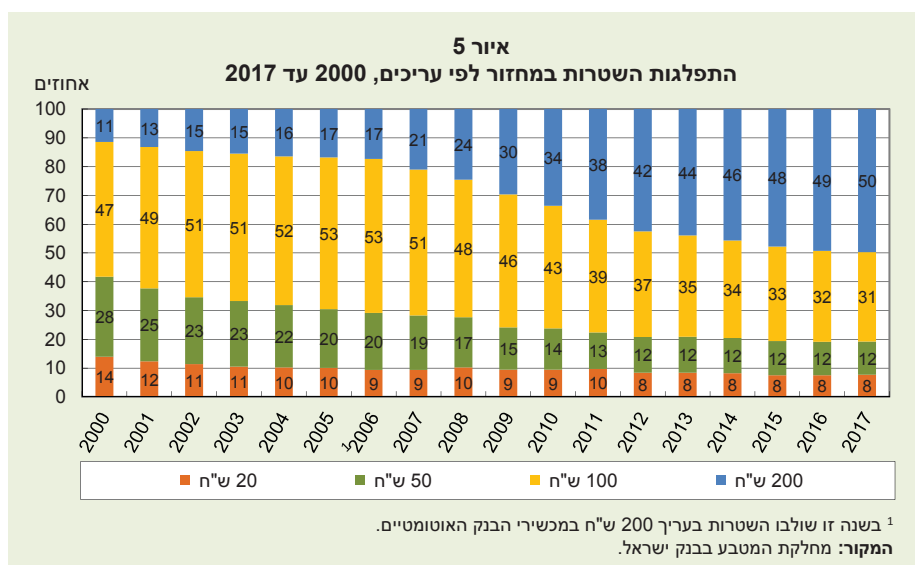
המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

(ב) הרכבו של מחזור השטרות לפי ערכים

תמהיל השטרות במחזור מושפע בין היתר מהאמצעים המשמשים את התאגידים הבנקאיים כדי להפיצם למחזור. במסגרת כללי בנק ישראל (כללים להפעלה סדירה של מערכת המטבע), התשע"ו-2016, מחלקת המטבע נערכת להתערב ככל שנדרש על מנת להסדיר את תמהילי השטרות שהתאגידים הבנקאיים מפיצים - בפרט דרך מכשירי המשיכה האוטומטיים - מתוך מטרה להבטיח שהמחזור יכלול שטרות באיכות נאותה והיצע מתאים לביקוש.

בשנת 2017 נמשך הגידול בחלק שהשטרות בעריך 200 ש"ח מהווים במחזור. מאז 2011 חלקם במחזור גדול מזה של כל שאר הערכים, ובתום 2017 הם היוו מחצית ממנו בשעה שהשטרות בעריך 100 ש"ח היוו 31%, השטרות בעריך 50 ש"ח היוו 12%, והשטרות בעריך 20 ש"ח - 8% בלבד.

מגמת הגידול במספר השטרות בעריך 200 ש"ח החלה במחצית השנייה של 2006, השנה שבה הם שולבו לראשונה בחלק מהמכשירים האוטומטיים של התאגידים הבנקאיים. מראשית 2006 עד תום 2017 גדל שיעורם במחזור ב-32 נקודות אחוז. עיקר הגידול בא על חשבון השטרות בעריך 100 ש"ח, שכן שיעורם בתקופה זו פחת ב-22 נקודות אחוז בשעה ששיעור השטרות בעריך 50 ש"ח פחת ב-8 נקודות אחוז ושיעור השטרות בעריך 20 ש"ח נותר נמוך מכול.

תיבה 4

שינוי תמהיל השטרות במחזור

במסגרת אחריותו של בנק ישראל להסדרת מערכת המטבע הוא נדרש להבטיח כי מחזור המטבע בישראל יעיל ובטוח. הבנק זיהה כי קיימת אנומליה בהיקף השטרות בעריך 20 ש"ח: הוא אינו תואם את צורכי הציבור. מסקנה זו עולה משני מקורות: (א) איכות השטרות - בנק ישראל בוחן את איכות השטרות אצלו ובמרכזי המזומנים, והוא מצא כי הציבור אינו מפקיד בבנקים את השטרות בעריך 20 ש"ח. אלה ממשיכים לעבור מיד ליד ללא בחינה ובקרה, ולכן איכותם ירודה יחסית לאיכות האחרים. (ב) סקרי דעת הקהל שבנק ישראל עורך באופן סדיר - מתברר מהם כי הציבור מרגיש חוסר בשטרות בעריך 20 ש"ח. כאשר נבדקו הדרכים להפצת השטר בעריך 20 ש"ח זוהו הרבה חסמים שגורמים לצמצום היקפו במחזור (ולכן לירידה באיכותו). לשם המחשה, רק כשלושים מכשירי משיכה סיפקו לציבור שטרות בעריך 20 ש"ח.

קידום הפצתו של השטר בעריך 20 ש"ח יעיל אפוא את השימוש במזומן. לכן החליטה מחלקת המטבע לפעול - בשיתוף התאגידים הבנקאיים ואיגוד הבנקים - כדי לקדמה באמצעות הסניפים ומכשירי המשיכה האוטומטיים, ומבלי לגרום להתרוקנות המכשירים וכך לפגיעה ברמת השירות שהם מעניקים.

אשר לסניפים, המחלקה הנחתה את התאגידים הבנקאיים לתת ללקוחות יותר עודף באמצעות שטרות בעריך 20 ש"ח, ולקדם את משיכתם בקרב הקמעונאים כדי שאלה יתנו עודף באמצעותם.

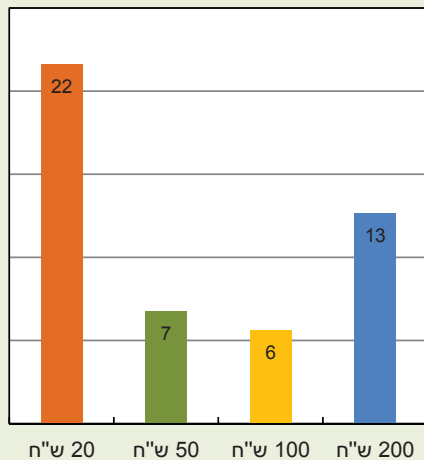
אשר למכשירי המשיכה האוטומטיים, כל תאגיד בנקאי נדרש להיערך לבצע כמה פעולות: לדאוג לכך שלפחות 15% ממכשיריו יספקו שטרות בעריך 20 ש"ח; לשנות את הנוסחה לתמהיל השטרות במשיכה בודדת ממכשיר כזה ולהבטיח כי במשיכה שסכומה מגיע עד 1,000 ש"ח, 100 השקלים הראשונים יתקבלו בשטרות בעריך 20 ש"ח; ולפרסם את השירות החדש באתר האינטרנט בצירוף רשימת המכשירים המעניקים אותו. מהלך זה הושלם עם השקת שטר ה-20 ש"ח בנובמבר 2017.

(ג) מהירות מחזור השטרות

מדיווחיהם של מרכזי המזומנים למחלקת המטבע עולה כי השטרות בעריך 20 ש"ח נוטים להלך במחזור (כלומר לפני שמפקידים אותם במרכזי המזומנים) יותר זמן משאר העריכים (22 חודשים), וכי כמעט אין ממחזרים אותם בשל איכותם הירודה בעת ההפקדה. תופעה זו אופיינית לשטר בעריך הנמוך ביותר בסולם העריכים, משום שהציבור ובעלי העסקים נוטים לשמור אותו מטעמי נוחות ולצורך מתן עודף, במקום להפקידו בבנקים.

יתר העריכים מהלכים במחזור הרבה פחות זמן מהשטר בעריך 20 ש"ח. משך הזמן עולה עם העלייה בערך השטר, מפני שעם העלייה בערכו עולה גם איכותו הודות ליחס הציבור כלפיו ולאופי השימוש בו. את השטרות האלה מרכזי המזומנים ממחזרים יותר פעמים לפני שהם מפקידים אותם בבנק ישראל

איור 6
מספר החודשים הממוצע ששטר
מהלך במחזור לפני הפקדתו
במרכזי המזומנים

המקור: הדיווחים שמרכזי המזומנים מוסרים
למחלקת המטבע ועיבודי מחלקת המטבע.

לשם מיון וגריסה. בשנת 2017 נטו השטרות בעריך 200 ש"ח להלך במחזור 13 חודשים לפני שהפקידו אותם במרכזי המזומנים - עלייה לעומת 2016, שנה שבה הממוצע עמד על 6 חודשים בשל היקף הפקדות גבוה כתוצאה מהחלפת השטר בעריך 200 ש"ח. אם נתון זה יוסיף לגדול ייתכן שנוכל להסיק כי איכות השטרות החדשים טובה יותר.

(ד) צריכת השטרות

בשעה שבשנת 2016 הצטמצם הגידול במחזור השטרות והגיע ל-16.5 מיליוני שטרות בלבד, בשנת 2017 עמד הגידול על 45.7 מיליוני שטרות. נראה כי הגידול נבע בין היתר מכך שהשטרות בעריכים 20 ו-100 ש"ח מסדרה ג' הוכנסו למחזור לקראת סוף 2017. כן נבע הגידול מכך שהגידול בשטרות בעריך 200 ש"ח חזר לרמתו הממוצעת לאחר שב-2016 הוא ירד עקב תהליך החלפת השטרות.

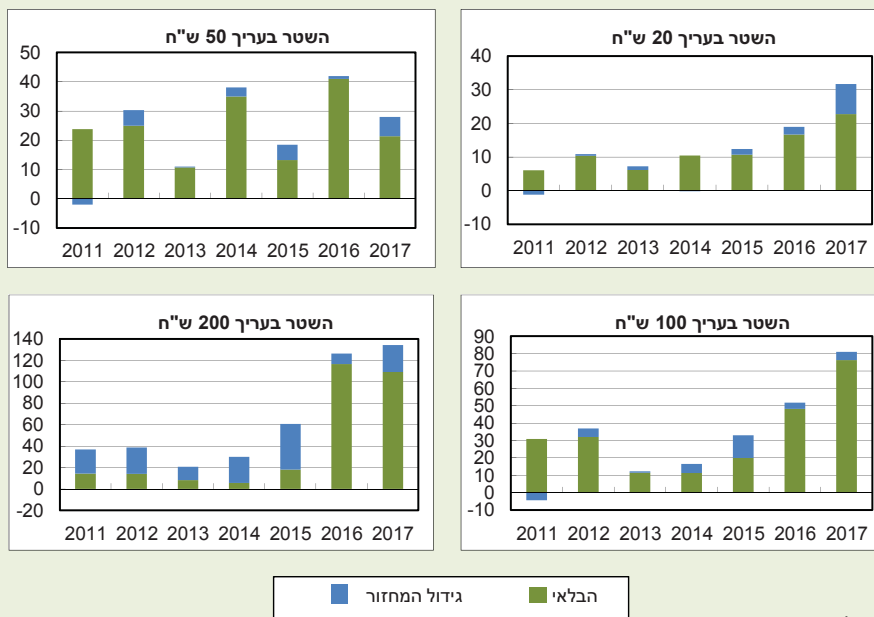
הבלאי הסתכם בשנה הנסקרת ב-229 מיליוני שטרות. היקף הבלאי גבוה בעקבות איסוף השטרות מהסדרה הישנה, שכן הם אינם מיועדים עוד לשימוש חוזר. בנק ישראל גורס אותם בתהליך הספירה והמיון ומנפיק במקומם שטרות חדשים.

לוח 3: צריכת השטרות, הבלאי וגידול המחזור, 2009 עד 2017 (מיליוני שטרות)

העריך	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
סה"כ	51.7	84.4	75.0	81.5	36.5	62.5	62.0	222.5	229.4
הבלאי									
גידול המחזור	47.1	16.7	15.0	35.4	14.7	32.5	62.7	16.5	45.7
סך הצריכה	98.8	101.1	89.9	116.9	51.1	94.9	124.7	239.0	275.2
20 ש"ח	4.0	4.9	6.0	10.3	6.1	10.5	10.7	16.7	22.7
הבלאי									
גידול המחזור	1.3	5.4	-1.2	0.5	1.1	-0.2	1.7	2.3	9.0
סך הצריכה	5.3	10.3	4.8	10.9	7.2	10.3	12.4	19.0	31.7
50 ש"ח	20.7	32.1	23.8	25.0	10.7	35.0	13.2	41.0	21.4
הבלאי									
גידול המחזור	4.8	-1.4	-2.0	5.4	0.2	3.1	5.3	0.9	6.6
סך הצריכה	25.4	30.7	21.8	30.3	10.9	38.1	18.5	41.9	28.0
100 ש"ח	19.2	34.2	30.9	32.1	11.5	11.3	19.9	48.1	76.2
הבלאי									
גידול המחזור	14.3	-8.9	-4.3	4.8	0.8	5.2	13.1	3.7	4.8
סך הצריכה	33.5	25.3	26.5	36.9	12.3	16.5	33.1	51.9	81.0
200 ש"ח	7.8	13.2	14.3	14.1	8.2	5.7	18.2	116.6	109.1
הבלאי									
גידול המחזור	26.8	21.6	22.5	24.7	12.5	24.3	42.6	9.7	25.3
סך הצריכה	34.6	34.8	36.8	38.8	20.7	30.1	60.8	126.3	134.4

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

איור 7
גידול המחזור והבלאי, 2011 עד 2017¹

¹ מיליוני שטרות בסופי שנה.
המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

(ה) משיכת שטרות מבנק ישראל והפקדתם בו

ההפרש בין המשיכות מבנק ישראל להפקדות בו משקף את גידול המחזור. ההפקדות מורכבות בעיקר משטרות בלתי ראויים שכן בהתאם למדיניות, התאגידים הבנקאיים ממחזרים את השטרות שמרכזי המזומנים מצאו כי הם ראויים. בשנת 2017 נמשכו 274 מיליון שטרות, חלקם מקוריים (מבית הדפוס) וחלקם ממוחזרים (כאלו שנמצאו ראויים לשימוש חוזר בתהליך הספירה והמיון במרכזי המזומנים ובבנק ישראל). בשנה זו הופקדו 229 מיליון שטרות, בהם עודפים ושטרות בלויים שאינם ראויים למחזור.

היקפי ההפקדות והמשיכות מצביעים על שינוי משמעותי בשטרות בערכים 20 ו-100 ש"ח, משום שהם הוחלפו בסוף השנה הנסקרת. היקף ההפקדות והמשיכות של השטר בעריך 50 ש"ח חזר בשנה זו לרמתו הרגילה, לאחר שחל בו שינוי בתקופת ההחלפה בשטרות החדשים (אלה הושקו כזכור בסוף 2014).

לוח 4: משיכת שטרות מבנק ישראל והפקדתם בו לפי עריכים, 2010 עד 2017 (מיליוני שטרות)

העריך	ההפקדות										המשיכות									
	שיעור השינוי בשנת										שיעור השינוי בשנת									
	2017	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010		2017	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	
20 ש"ח	43	20	14	14	19	19	13	9	5		78	29	17	16	19	20	13	8	11	
50 ש"ח	28	32	25	38	41	30	28	30	37		49	39	26	43	44	30	33	28	35	
100 ש"ח	48	84	57	55	47	46	39	40	48		46	88	60	68	52	47	43	36	39	
200 ש"ח	-19	92	113	43	33	33	24	24	25		-4	117	123	85	58	46	49	47	46	
סך הכול	9	229	209	150	140	129	104	103	115		21	274	226	212	173	143	139	119	131	

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

3. מחזור המעות

(א) ערך המעות שבמחזור ומספרן

כמו בשנים האחרונות, גם בשנה הנסקרת היווה ערכו של מחזור המעות כ-3% מערכו הכולל של המחזור. ערך המעות עמד על כ-2 מיליארדי ש"ח - גידול ששיעורו 7% יחסית ל-2016. גם מספרן גדל בשיעור דומה והסתכם בסוף השנה ב-2.5 מיליארדים.

חלק נכבד מצריכת המעות נובע מאובדן, משום שהציבור מאבד מעות בעריך נמוך בשל חוסר תשומת לב, וחלק מוחזק ללא שימוש. מכאן שהצריכה בפועל קטנה מהצריכה הרשומה. אובדן המעות מאפיין מדינות רבות, והיקפו עומד ביחס הפוך לשווי המעה שכן אנשים מיטיבים לשמור על מעה ככל ששווייה עולה. בסקר שבוצע בדצמבר 2017 נמצא ש-26% מהאוכלוסיה שומרת בבית את המעות שמתקבלות כעודף. אנו מניחים שחלק ממעות אלה מוחזקות ללא שימוש.

לוח 5: ערך המעות שבמחזור לפי עריכים, 2010 עד 2017 (מיליוני ש"ח)

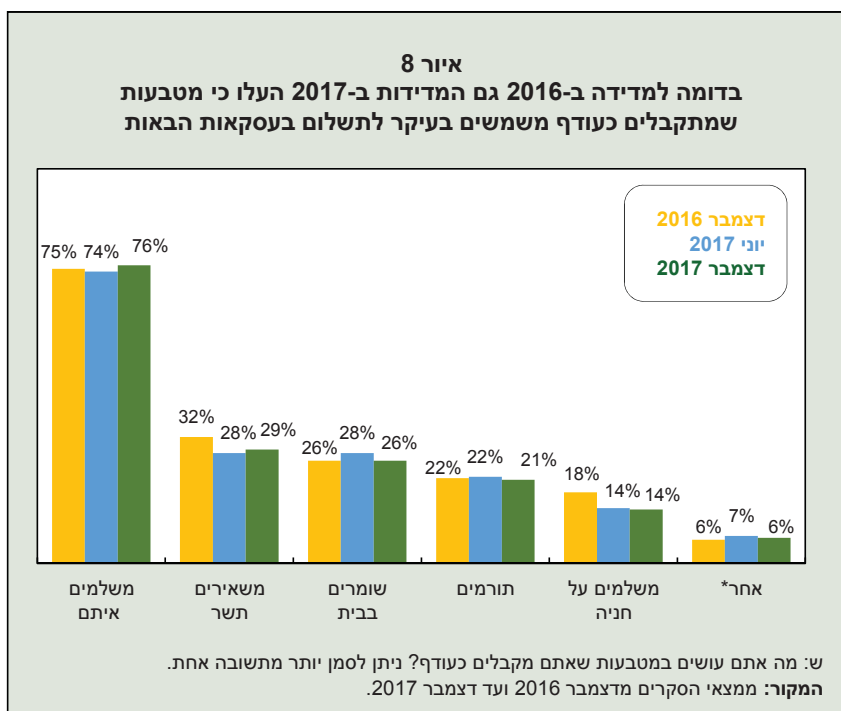
	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	שיעור השינוי בשנת 2017
10 אג'	99	102	112	120	125	132	139	147	5
1/2 ש"ח	65	71	70	74	79	84	88	92	4
1 ש"ח	392	411	432	455	481	513	541	577	7
2 ש"ח	81	88	100	114	122	131	138	145	5
5 ש"ח	300	319	336	365	389	425	446	475	7
10 ש"ח	524	566	604	669	717	786	835	903	8
סך הכול	1,461	1,557	1,653	1,795	1,914	2,070	2,187	2,339	7

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

לוח 6: מספר המענות שבמחזור לפי עריכים, 2010 עד 2017 (מיליוני מעות)

שיעור השינוי בשנת 2017	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	
5	1,466	1,394	1,316	1,249	1,196	1,117	1,023	985	10 אג'
4	184	176	168	159	148	141	141	129	1/2 ש"ח
7	577	541	513	481	455	432	411	392	1 ש"ח
5	73	69	65	61	57	50	44	41	2 ש"ח
7	95	89	85	78	73	67	64	60	5 ש"ח
8	90	83	79	72	67	60	57	52	10 ש"ח
6	2,484	2,353	2,226	2,101	1,996	1,867	1,740	1,659	סך הכול

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

ב) משיכת מעות מבנק ישראל והפקדתן בו

בשנת 2017 הופקדו בבנק ישראל 5 מיליוני מעות ונמשכו ממנו 136 מיליונים. בדומה לשנתיים האחרונות, גם בשנה הנסקרת הצטמצם היקף ההפקדות בעקבות כללי הפריטה: אלה קובעים מכסה מקסימלית להיקף המעות שניתן לפרוט כל חודש בקופת בנק ישראל, והם שיפרו את היעילות התפעולית ואת ויסות המעות במחזור.

המעות בעריך 10 אגורות מהוות 36% ממספר המעות המופקדות ו-54% ממספר המעות הנמשכות, בעיקר משום שבעריך זה שיעור האובדן גבוה. מעות אלה מהוות 59% ממספר המעות שבמחזור, והן משמשות בעיקר למתן עודף בקווים העירוניים של התחבורה הציבורית. מחלקת המטבע מקבלת ממשרד התחבורה עדכונים על השינויים שחלים בשימוש במזומן ועל המעבר לאמצעי תשלום חלופיים בתחבורה הציבורית כדי להסיק מסקנות בנוגע לפעילות המזומן.

לוח 7: משיכת מעות מבנק ישראל והפקדתן בו, 2010 עד 2017 (מיליוני מעות)

העריך	ההפקדות										המשיכות									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017			2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017		
5 אג'	3	1									0	0								
10 אג'	48	42	37	30	21	13	2	2			110	80	131	108	74	79	81	74		
חצי ש"ח	8	10	9	3	2	2	0	0			15	22	8	11	13	12	9	7		
1 ש"ח	15	14	11	8	6	4	2	2			30	34	32	30	32	35	30	37		
2 ש"ח	5	5	4	3	1	2	0	0			11	8	10	9	6	6	4	4		
5 ש"ח	6	6	4	7	2	1	2	0			10	10	7	13	7	8	6	6		
10 ש"ח	5	5	3	5	2	1	2	0			9	9	7	11	7	8	7	7		
סך הכול	86	82	68	55	34	22	9	5			185	163	195	184	139	147	137	136		

¹ המעות בעריך 5 אגורות הוצאו מהמחזור בסוף 2010.

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל.

ג. זיוף שטרות ומעות

שמירת אמון הציבור במטבע נמונית עם תפקידיהם המרכזיים של מחלקת המטבע ובנק ישראל. להתמודדות עם זיופי מטבע נדרשת פעילות משולבת בתחומי המניעה, ההסברה וההסדרה, וכן נדרשת פעילות בתחום האכיפה, היבט שמטרת ישראל מופקדת עליו.

משטרת ישראל פועלת רבות נגד זייפנים ובמסגרת זו חושפת התארגנויות ומעבדות לייצור מזויפים. בשנת 2017 חשפה המשטרה כמה פרשיות שהובילו למעצרים, חקירות, הגשת כתבי אישום והרשעות בפלילים. לשם המחשה, ב-23 באפריל 2017 הודיעה המשטרה כי בתום חקירה סמויה היא חשפה רשת לזיוף כסף וכרטיסי אשראי ועצרה חמישה עשר חשודים בגין עבירות הונאה וזיוף; ברשת זו נחשפו שטרות בעריך 200 ש"ח שקיים חשד כי הם מזויפים. ב-30 באוקטובר 2017 הודיעה המשטרה כי חשפה מעבדה לזיוף כסף ובה אלפי שטרות שקיים חשד כי הם מזויפים, וכי עצרה שישה מתושבי הצפון בחשד שביצעו באופן מאורגן עבירות זיוף והונאה, החל מזיוף שטרות כסף בדירת מסתור ועד הפצה בהיקף ארצי, לרבות דרך רכישות נרחבות.

פעולות למניעת זיופים ולאיתור כסף מזויף

מחלקת המטבע פועלת לשיפור יכולתו של הציבור להתמודד עם זיופי מטבע. בשנים האחרונות היא מחליפה את סדרת השטרות, מהלך שכולל שדרוג של סימני הביטחון המשולבים בהם ומסע הסברה לציבור על מנת לעודדו לבדוק את השטרות בעת קבלתם. בעשור האחרון המחלקה פועלת להסדרת הטיפול במזויפים בתאגידים הבנקאיים. במקביל המחלקה מעמידה לרשות משטרת ישראל, הגוף האמון על אכיפת החוק נגד זיופי מטבע, את כל הסיוע הנדרש על מנת לשפר את האכיפה ולהגביר את ההרתעה במגוון דרכים. לפעילות במישור הפלילי נוספה ב-2018 פעילות במישור האזרחי: בנק ישראל הגיש, באמצעות היחידה לאכיפה אזרחית בפרקליטות המדינה ופרקליטות מחוז דרום (אזרחי), תביעה אזרחית ראשונה מסוגה כנגד נאשמים שהורשעו בזיוף שטרות. התביעה תעביר מסר חריף ומרתיע, היינו שמלבד הדין הפלילי זייפני הכספים חשופים גם לתביעה אזרחית בסכומים משמעותיים. צעד זה מתווסף לצעדי האכיפה הנמרצים שנוקטת משטרת ישראל, והוא מבטא את שיתוף הפעולה ההדוק שבנק ישראל מקיים עם רשויות אכיפת החוק, תוך שימוש במגוון כלים ושיטות, במטרה להגן על הציבור מפני זיופי מטבע ולמצות את הדין עם הזייפנים.

במסגרת ההתמודדות עם תופעת זיופי המטבע ננקטו בשנה הנסקרת כמה צעדים משמעותיים:

(א) הגברת שיתוף הפעולה עם משטרת ישראל

1. גיבוש נוהלי עבודה לשיתוף הפעולה בין בנק ישראל למשטרת ישראל והסדרת תהליכי העבודה לצמצום המזויפים.
2. עבודה משותפת עם המעבדות לזיהוי פלילי, לרבות שיתוף מידע בתחום זיופי המטבע.
3. קיום הדרכות ושיבוט קבועות עם הגורמים האחראים על מניעת זיופים.

(ב) הסדרת המדיניות לטיפול במזויפים בתאגידים הבנקאיים

1. יישום נוהלי עבודה חדשים להסדרת הטיפול במזויפים בתאגידים הבנקאיים.
2. יצירת מסגרת לעבודה שוטפת עם נאמני מזויפים בכל תאגיד בנקאי. הנאמנים אחראים על כלל הנושאים הקשורים למזויפים, לרבות טיפול באירועי מזויפים, יישום לקחים ויצירת שיטות עדכניות שמתאימות למציאות המשתנה.
3. הסדרת הכשרתם של הקופאים בסניפי התאגידים הבנקאיים, שכן פקידים אלה מקבלים, סופרים ומוסרים מטבע.
4. קיום הכשרות לעובדים במרכזי המזומנים - עובדי התאגידים הבנקאיים שעוסקים בספירה ובמיון של שטרות ומעות - במטרה לשתף אותם במידע הקיים בבנק ישראל, ללמוד מניסיונם, וליצור בסיס לשיתוף ידע ולשיפור מקצועי הדדי.

(ג) הקמת מערך לטיפול במזויפים

1. הקמת מערכת ארצית ממוכנת לניהול מאגר המזויפים, בדומה לבנקים מרכזיים אחרים - הפרויקט נמצא בשלבי הקמה מתקדמים.
2. הקמת מעבדה טכנית מתקדמת לטיפול במזויפים, לסיווגם ולניתוחם.

(ד) קיום הדרכות והכשרות מקצועיות במגזרים שונים

1. קיום הדרכות לגורמי אכיפה שונים, לרבות משטרת ישראל ופרקליטות המדינה.
2. קיום הדרכות להגברת המודעות למזויפים בקרב הגורמים האחראים על הטיפול בהם בעסקים עתירי מזומנים, ביניהם רשתות קמעונאיות וחברות לתחבורה ציבורית. ההדרכות מציגות את סימני הביטחון בשטרות, הדרכים היעילות והנכונות ביותר לזיהוי זיופים, ואופן הטיפול במזויף שנתגלה.

(ה) שיתוף פעולה עם איגוד הבנקים

1. שיתוף מידע על זיופי מטבע בכמה מועדים שנתיים קבועים. במסגרת זו דנים בדרכים לצמצם את הפצת המזויפים.

(ו) העלאת המודעות בציבור

1. מאחר שהציבור ממלא תפקיד חשוב במניעת הפצתו של כסף מזויף, מחלקת המטבע פועלת להעלאת מודעותו לסימני הביטחון המשולבים בשטרות באמצעות פרסום מידע עליהם ועל אופן השימוש בהם. המחלקה מפרסמת את המידע באתר האינטרנט של בנק ישראל, בכתובת www.boi.org.il/he/currency, באתר הייעודי (www.newbanknotes.org.il) ובעלונים וכרזות. על הציבור לגלות ערנות ולבדוק את השטרות והמעות שהוא מקבל על פי סימני הביטחון, שכן ברור כי שטר מזויף לא יוחלף, וההפסד - כולו של המחזיק בו. את השטרות החשודים יש למסור למשטרה.
2. בכדי להתמודד כיאות עם תופעת המזויפים משקיעה מחלקת המטבע מאמץ רב בניתוח הסיבות המונעות את מיגור התופעה. ניתוח מערכתי העלה כי הזייפנים מנצלים את העובדה שרוב הציבור אינו בודק את סימני הביטחון המשולבים בשטרות, ומפיצים מזויפים בעלי איכות נמוכה (לרוב הם מייצרים אותם באמצעים ביתיים כגון מדפסות צבעוניות ביתיות). מחלקת המטבע קוראת לציבור לבדוק את סימני הביטחון בעת קבלת שטרות על מנת להימנע מאובדן כספי ולסייע בצמצום התופעה.

ד . מטבעות זיכרון

בשנת 2017 הנפיק בנק ישראל שלושה מטבעות זיכרון בשלוש סדרות שונות.

1. מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשע"ז-2017: "אדם וחווה"

המטבע "אדם וחווה" מוקדש לסיפור המופיע בספר בראשית פרק ג': אלוהים הניח את אדם וחווה בגן עדן אך אסר עליהם לאכול מפרי עץ הדעת. פרק ג' מתאר כיצד הנחש מפתה את חווה לאכול מהפרי: הוא מבטיח לה כי לא תמות אם תאכל ממנו, חרף דברי אלוהים, וכי אם תאכל ממנו ייפקחו עיניה והיא תהיה כאלוהים יודעת טוב ורע. חווה משתכנעת, אוכלת מהפרי ונותנת גם לאדם לאכול ממנו. כתוצאה מכך נפקחות עיניהם, הם מבינים כי הם עירומים, ולכן מתעטפים בעלי תאנה ומסתתרים מפני אלוהים. לאחר דין ודברים עם אלוהים נענשו הנחש, אדם וחווה וגורשו מגן עדן.

בצד הנושא של המטבע מופיע עלה תאנה, וצורתו יוצרת את דמויותיהם של אדם וחווה.

בצידי הערך מופיעים שני עלי תאנה. כמו כן מופיע הכיתוב:

בעברית: אדם וחווה בראשית ג'

באנגלית: ADAM AND EVE GENESIS 3

בערבית: آدم وحواء التكوين 3

נוסף על כך מופיעים הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; המילה "ישראל" בעברית, באנגלית ובערבית; וסימן הטביעה³.

את המטבע עיצב האמן יוסי למל, שזכה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בשתי מהדורות כסף ובשתי מהדורות זהב.

נתוני ההטבעה:

מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשע"ז-2017: "אדם וחווה"

3 סימן הטביעה מציין את רמת הגומור של המטבע. מגן דוד זעיר מציין רמת גימור רגילה, ומ"ם זעירה - רמת גימור מיוחדת.

זהב קשוט'	זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
1 ש"ח	10 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	הערך הנקוב
זהב 0.999	זהב 0.917	כסף 0.999	כסף 0.925	הנתך
	כסף 0.040	נחושת	נחושת 0.075	
	נחושת 0.043			
גרם 1.244	גרם 16.96	גרם 31.1	גרם 14.4	המשקל
מ"מ 13.92	מ"מ 30	מ"מ 38.7	מ"מ 30	הקוטר
מחורצים	מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצב: יוסי למל

המבלטים וההטבעה: המטבעה המלכותית של הולנד

1 למטבעות במהדורה זו קוטר זעיר, והדבר מחייב שינויי עיצוב קלים.

2. מטבע בסדרה "יום העצמאות", התשע"ז-2017: "איחוד ירושלים"

מטבעות הזיכרון בסדרה "יום העצמאות" מתארים את אוצרות הטבע והנוף של הארץ ואת ההישגים, הערכים והסמלים של המדינה והחברה בישראל. לרגל יום העצמאות ה-69 הוחלט להקדיש את המטבע לציון חמישים שנה לאיחוד ירושלים. ירושלים אוחדה ב-1967, בעקבות מלחמת ששת הימים, שכן אז שחרר צה"ל את מזרח ירושלים משליטה ירדנית והעבירה לשליטה ישראלית. שחרור מזרח העיר הרחיב את גבולותיה, וירושלים המאוחדת משתרעת ממערב העיר ועד למזרחה.

בצד הנושא של המטבע מופיע המספר "50", לציון חמישים שנה לאיחוד ירושלים. סביב המספר מופיע מבחר מהמבנים הנמנים עם סמלי העיר, חדשים לצד ישנים ועתיקים.

כמו כן מופיע הכיתוב:

בעברית: איחוד ירושלים

באנגלית: REUNIFICATION OF JERUSALEM

בערבית: توحيد أورشليم

בצידי הערך מופיעים מבנים חדשים, ישנים ועתיקים שנמנים עם סמלי ירושלים.

כמו כן מופיע הכיתוב:

בעברית: יום העצמאות התשע"ז

באנגלית: INDEPENDENCE DAY 2017

כן מופיעים בצידי הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה "ישראל" בעברית, בערבית ובאנגלית; וסימן הטביעה.

את המטבע עיצב האמן צביקה רויטמן, שזכה בתחרות על עיצובו.
המטבע הונפק בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה:

מטבע בסדרה "יום העצמאות", התשע"ז-2017: "איחוד ירושלים"

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
10 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	הערך הנקוב
זהב 0.917	כסף 0.999	כסף 0.925	הנתך
כסף 0.040	נחושת	נחושת 0.075	
נחושת 0.043			
16.96 גרם	31.1 גרם	14.4 גרם	המשקל
30 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצב: צביקה רויטמן

המבלטים וההטבעה: המטבעה המלכותית של הולנד

3. מטבע בסדרה "בוליון - ירושלים של זהב", התשע"ז-2017: "בית המשפט העליון"

המטבע השביעי בסדרת המטבעות "בוליון - ירושלים של זהב" הוקדש לציון 25 שנה לבית המשפט העליון. ערכו הנקוב 20 ש"ח, והרכבו - 1 אונקיה (31.1035 גרם) זהב טהור (9999).

מהו מטבע בוליון?

מטבע בוליון מכיל מתכת יקרה - כסף, זהב או פלטינה - במשקל ידוע (זה מוטבע על פני המטבע). מחיר המטבע לציבור כולל בדרך כלל פרמיה נמוכה יחסית לזו הנהוגה במטבעות הזיכרון הרגילים.

בנק ישראל החל להנפיק מטבעות בוליון בשנת 2010. הנפקת המטבעות מצרפת את מדינת ישראל לחברתן של מדינות בולטות - ביניהן ארה"ב, קנדה, בריטניה, אוסטרליה, דרום אפריקה, אוסטרליה וסין - המנפיקות מטבעות בוליון חדשים בכל שנה. חלק מהמדינות משנות רק את שנת ההנפקה; אחרות משנות את עיצובו של אחד מצידי המטבע בלי לשנות את נושא הסדרה.

צד הנושא אפוא קבוע לאורך הסדרה כולה; נראה בו אריה שואג שמקורו בחותם עברי קדום ממגידו.

כן מופיעים בצד הנושא: סמל המדינה והמילה "ישראל" בעברית, באנגלית ובערבית.

בצד הערך ניתן ביטוי לנושא הסדרה - "ירושלים של זהב" - ועיצובו משתנה ממטבע למטבע. בצד הערך של המטבע השביעי בסדרה נראה מבנה בית המשפט העליון על סממניו המוכרים.

בית המשפט העליון עומד בראש ההיררכיה של הרשות השופטת בישראל, כלומר זהו המוסד השיפוטי הגבוה ביותר במדינה. בית המשפט העליון דן בערעורים על פסיקות שניתנו בבית המשפט המחוזי ומשמש בית משפט גבוה לצדק.

כן מופיעים בצד הערך הכיתוב והרכיבים הקבועים: הכיתוב "ירושלים" בעברית, אנגלית וערבית; הכיתוב "1" אונקיה זהב טהור 9999". בעברית ובאנגלית; הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; שנת ההטבעה; וסימן הטביעה.

את המטבע עיצבו האמנים מאיר אשל (צד הנושא) וצביקה רויטמן (צד הערך), והוא הונפק במהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה

מטבע בסדרה "בוליון - ירושלים של זהב", התשע"ז-2017: "בית המשפט העליון"

זהב רגיל	
הערך הנקוב	20 ש"ח
הנתך	9999. זהב
המשקל	31.1035 גרם
הקוטר	32 מ"מ
השוליים	חלקים

המעצבים: מאיר אשל וצביקה רויטמן

דגמי גבס: תדור דגן

המבלטים וההטבעה: המטבעה המלכותית של הולנד

ה. שיווק מטבעות זיכרון בהנפקת בנק ישראל

מדי שנה מנפיק בנק ישראל, על פי חוק בנק ישראל התש"ע-2010, מטבעות זיכרון שמציגים נושאים ואירועים חשובים בתולדות העם והמדינה. בהתאם להוראות החוק, מטבעות אלו משווקים לציבור באמצעות חברה שממנה שר האוצר, בהסכמת הנגיד/ה.

כיום משרד האוצר ובנק ישראל מאפשרים לחברות שעומדות בדרישות ההליך להתמנות למשווק שאינו בלעדי, באמצעות הגשת בקשה לבנק ישראל ולמשרד האוצר.

במסגרת זו מונתה עד עתה חברת ג.ר.א.ס. עיצובים ושילובים בע"מ למשווקת שאיננה בלעדית. בנק ישראל קורא לגופים נוספים שעומדים בדרישות ההליך להגיש בקשה להתמנות למשווקים שאינם בלעדיים.

הליך לקבלת אישור שיווק (לא בלעדי) של מטבעות זיכרון, מטבעות מיוחדים ופריטים נומיסמטיים בהנפקת בנק ישראל

בנק ישראל ומשרד האוצר (להלן: המזמין) מזמינים בזאת גופים שמעוניינים להתמנות למשווקים (לא בלעדיים) של מטבעות זיכרון, מטבעות מיוחדים ופריטים נומיסמטיים בהנפקת בנק ישראל, לפנות בבקשה כאמור, ובלבד שהם עומדים בדרישות ובתנאים המופיעים במסמכי ההליך ובהסכם המסגרת (על נספחיו).

1. רשאי להגיש את מועמדותו כל גורם אשר מילא את כל מסמכי הבקשה ואשר עומד בכל הדרישות ובתנאים המופיעים במסמכי ההליך ובהסכם המסגרת (על נספחיו), והכול כמפורט במסמכי ההליך.

2. המבקש מצהיר כי ידוע לו שבהתאם להוראות חוק בנק ישראל התש"ע-2010, שיווק המטבעות מותנה בקבלת אישור משר האוצר ובהסכמת הנגידה, וזאת נוסף ומעבר לעמידתו בדרישות המזמין המפורטות במסמכי ההליך.

את מסמכי ההליך המלאים ניתן לראות באתר האינטרנט של בנק ישראל בכתובת www.boi.org.il ולהורידם משם. את מסמכי הבקשה המלאים, בצירוף אסמכתאות נדרשות, יש לשלוח (בנפרד) לכל אחד מהמשרדים הבאים:

1. בנק ישראל, מחלקת המטבע - אגף ההנפקה, רחוב קריית המדע 3, בניין D, הר חוצבים ירושלים.

2. משרד האוצר, אגף החשב הכללי, חטיבת ביטחון ומנהל, רחוב אליעזר קפלן 1, ירושלים.

בכל מקרה של סתירה או אי-התאמה בין הודעה זו ובין מסמכי ההליך יגברו מסמכי ההליך.

ו. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

הוועדה מייעצת לנגיד בכל הקשור לבחירת הנושאים, המוטיבים והעיצוב של שטרי הכסף, המעות ומטבעות הזיכרון, וחבריה מתמנים בידי הנגיד. עם חבריה נמנים מומחים בתחומי המשפט, הארכיאולוגיה, הנומיסמטיקה, האומנות, החינוך, המקרא, העיתונאות, האדריכלות, השוויון החברתי, הגנת הסביבה והעיצוב.

בחודש יוני 2017 מונו לוועדה כמה חברים חדשים מתחומי העיצוב, התרבות, החינוך, השוויון החברתי והגנת הסביבה. תחומי המומחיות של חברי הוועדה נבחרו במטרה לתרום לפעילותה, לשמר את הידע והמומחיות הדרושים לה, להתחשב בתחומי הדעת שמייצגת ועדת השרים לסמלים וטקסים, ולשקף את הרבגוניות בחברה הישראלית.

החברים שסכימו לוועדה בשנת 2017:

השופט בדימוס יעקב טירקל, יו"ר

מר דב גניחובסקי

מר גדעון לרמן

ד"ר עדינה מאיר-מרייל*

מר דוד קרויאנקר

פרופ' דוד רוזנטל

גב' שרי רז-בירון*

גב' גילה שקין*

ד"ר יואב פרחי

גב' זהבה בנימין

פרופ' דנה אריאלי

מר נביל נאסר-אלדין

פרופ' חביבה פדיה

פרופ' מחמוד גנאים

מר שמואל ילמה

גב' גילה אשרת

גב' מרב ניר

* סיימה את כהונתה במהלך 2017.

לצד הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון פועלת ועדת משנה מקרב חברי המליאה. ועדה זו מסייעת למחלקת המטבע להנחות את האומנים, בכפיפות להחלטותיה של ועדת המליאה, לגבי העיצוב הסופי של המטבעות והשטרות. עם חבריה נמנים מר גדעון לרמן, פרופ' דנה אריאלי, גב' זהבה בנימין, ד"ר יואב פרחי וגב' מרב ניר.

נספח 1:

כללי בנק ישראל (כללים להפעלה סדירה של מערכת המטבע), התשע"ו-2016'

בתוקף סמכותי לפי סעיפים 46 ו-47 לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010 (להלן - החוק), ובאישור המועצה המנהלית כמשמעותה בסימון ב' לפרק ד' לחוק, אני קובעת כללים אלה:

הגדרות 1. בכללים אלה -

"איכות ראויה" - שטר הראוי למחזור, שאינו נכלל באחת מאמות המידה המפורטות בתוספת הראשונה;

"לקוח" - מי מהציבור;

"מטבע" - שטר או מעה שהנפיק הבנק למחזור ומשמש הילך חוקי לפי החוק;

"מטבע דחוי" - מטבע שמכונת ספירה דחתה או קופאי חשד שהוא מזויף;

"מטבע לא ראוי" - מטבע ספור שמכונת ספירה או קופאי לא מצאו שהוא מקורי ובאיכות ראויה;

"מטבע לא ספור" - מטבע שטרם נספר במכונת ספירה או באופן ידני בידי קופאי;

"מטבע ראוי" - מטבע שמכונת ספירה ספרה ומצאה שהוא מקורי ובאיכות ראויה;

"מטבע ראוי בנק ישראל" - מטבע באריזתו המקורית מהמדפס או מהמטבעה, או מטבע שנספר, מוין ונארז בבנק;

"מטבע ראוי קופאי" - מטבע ללא פגם או שינוי הנראים לעין, שקופאי ספר ומצא שהוא מקורי ובאיכות ראויה;

"מחזור" - מסירת מטבע מתאגיד ללקוח, העברת מטבע של תאגיד בין סניפיו, העברת מטבע בין תאגידים, העברת מטבע בין מרכזי מזומנים;

"מכונה אוטומטית לביצוע פעולות במטבע" - מכונה אוטומטית המאפשרת ללקוח להפקיד או למשוך מטבע;

"מכונת ספירה" - מכונה לספירה ומיון של מטבע שאישר הבנק, לרבות מכונה אוטומטית לביצוע פעולות במטבע;

"מרכז מזומנים" - מקום שבו תאגיד סופר ומאחסן מטבע, בין היתר לצורך ויסות מטבע בינו לבין תאגידים אחרים או בינו לבין לקוחותיו, ושקיבל את אישור הבנק להיות מרכז מזומנים;

"ספירה" - ספירה כמותית של מטבע שבמהלכה נבדקת מקוריות המטבע ואיכותו;

¹ נוסח הכללים מתפרסם כאן אגב עריכת לשון קלה. הנוסח המחייב מתפרסם בכתובת: <http://www.boi.il/he/currency/LegislationAndRegulation/Pages/Default.aspx>

"סניף" - כהגדרתו בחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-19813 (להלן - "חוק הבנקאות [רישוי]"); "עריך" - הערך הנקוב של מטבע; "קופאיי" - עובד בסניף המבצע פעולות של קבלה, ספירה או מסירה של מטבע, ושעבר הכשרה מתאימה לכך; "תאגיד" - "תאגיד בנקאי", "תאגיד עזר" ו"חברת הדואר", כהגדרתם בחוק הבנקאות (רישוי).	
(א) תאגיד יפעיל מרכז מזומנים אחד לפחות; הבנק רשאי לאשר לתאגיד הפעלת מרכז מזומנים באמצעות אחר, ולהתנות אישור כאמור בתנאים שיבטיחו הפעלה סדירה של מערכת המטבע. (ב) הבנק רשאי לאשר לתאגיד הפעלה של מרכז מזומנים נוסף, וישקול בין השאר שיקולים של יעילות ופריסה גיאוגרפית.	2. הפעלת מרכז מזומנים
(א) תאגיד יחליט על נוהלי עבודה להפקדה, משיכה ומחזור מטבע, לרבות לתפעול מרכז המזומנים, וכן להתנהלותו מול הבנק; הבנק רשאי לדרוש תיקון או שינוי בנהלי העבודה של התאגיד, לפי שיקול דעתו, לרבות אישור האמצעים לתפעול מטבע, והכל כדי להבטיח הפעלה סדירה של מערכת המטבע בשגרה ובחירום. (ב) תאגיד יכין תכנית בקרה פנימית על פעילות מרכז המזומנים שהוא מפעיל ועל קיום הנהלים, ויבצע ביקורות בתדירות של פעמיים בשנה לכל הפחות באמצעות המבקר הפנימי של התאגיד, ואחת לשנה לכל הפחות באמצעות רואה חשבון חיצוני.	3. הסדרת פעילות מטבע בתאגיד
(א) תאגיד יספור וימין מטבע, למעט מטבע ראוי בנק ישראל או מטבע ראוי, באמצעות מכונת ספירה או באופן ידני באמצעות קופאי. מטבע ראוי קופאי יימסר ללקוח רק בסניף שבו הופקד, נספר ומוין המטבע. (ב) הבנק רשאי להורות לתאגיד להפעיל מכונת ספירה בכל סניף או אתר שלו, נוסף למכונות הספירה שבמרכז המזומנים שהוא מפעיל. (ג) תאגיד ידווח לבנק אחת לשישה חודשים כי מכונת ספירה שהוא מפעיל במרכז מזומנים, בכל סניף או באתר שלו, היא מדגם שאישר הבנק ועומדת בתנאים שעליהם הורה הבנק. (ד) מטבע שנספר באמצעות מכונת ספירה ימוין ויארז באופן שיסווג בין מטבע ראוי, מטבע לא ראוי או מטבע דחוי; מטבע שנספר באמצעות קופאי ימוין באופן שיסווג בין מטבע ראוי קופאי, למטבע לא ראוי או מטבע דחוי.	4. הבטחת מקוריות ואיכות מטבע בתאגיד

מחזור מטבע בתאגיד	5.	(א) תאגיד רשאי למחזר
		(1) מטבע ראוי בנק ישראל ומטבע ראוי - בכל דרך אחרת שיראה לנכון, לרבות באמצעות מכונה אוטומטית לביצוע פעולות במטבע או באמצעות קופאי;
		(2) מטבע ראוי קופאי - רק באמצעות קופאי בסניף שבו התקבל המטבע.
	(ב)	הבנק רשאי לקבוע לתאגיד את תמהיל המטבע בעת מחזור.
ניהול מלאי מטבע בתאגיד	6.	(א) הבנק רשאי להורות לתאגיד לשמור מלאי מטבע מזערי וכן לקבוע את אופן פיזורו הגיאוגרפי.
		(ב) תאגיד יאזן, באמצעות מרכז מזומנים שהוא מפעיל, עודפי היצע של מטבע ראוי כנגד עודפי הביקוש מול לקוחותיו ומול מרכזי מזומנים אחרים, וימשיך מהבנק רק את עודפי הביקוש למטבע לאחר איזון כאמור.
		(ג) הבנק, בהתבסס בין היתר על פעילות תאגיד ומרכז המזומנים שהוא מפעיל, יורה לתאגיד את הכמות המזערית או המרבית להפקדת מטבע בו או משיכת מטבע ממנו בכל עריך, וזאת לפי שיקול דעתו, לשם ויסות המטבע בין מרכזי המזומנים ושמירה על איכות המטבע במשק, ולשם הפעלה סדירה של מערכת המטבע.
שירותי הבנק בתחום המטבע	7.	(א) הבנק רשאי לתת שירותי הפקדה ומשיכה של מטבע לתאגיד שהתקשר עם הבנק בהסכם להפקדה ומשיכה של מטבע.
		(ב) הבנק רשאי, לפי החלטת הנגיד ובאישור המועצה, לתת שירותי הפקדה ומשיכה של מטבע לבנקים מרכזיים, רשויות מוניטריות ובנקים זרים, והכל כפי שיוורה הנגיד.
		(ג) תאגיד יפקיד בבנק מטבע לא ראוי, מטבע דחוי או מדגם ממטבע ראוי כפי שיוורה הבנק; במקרים חריגים ובאישור מראש של הבנק יהיה רשאי תאגיד להפקיד מטבע ראוי בנק ישראל, מטבע ראוי או מטבע לא ספור.
		(ד) הבנק ייתן שירותי הפקדה ומשיכה של מטבע לתאגיד באמצעות מרכז המזומנים שהוא מפעיל; תאגיד רשאי לבקש לבצע הפקדה של מטבע בבנק או משיכה של מטבע מהבנק באופן ישיר; הבנק רשאי לאשר, לסרב או לקבוע תנאים לאישור בקשה כאמור, ובלבד ששיקולי הבנק יבטיחו הפעלה סדירה של מערכת המטבע.
דיווח בדבר פעילות במטבע	8.	תאגיד ידווח לבנק על פעילותו במטבע כאמור בתוספת השנייה.

תמהיל מטבע במכונה אוטומטית לביצוע פעולות במטבע	9.	(א) תאגיד המפעיל או המחבר למערכותיו מכונות אוטומטיות לביצוע פעולות במטבע, יבטיח כי במכונות כאמור ימוחזר רק מטבע ראוי או מטבע ראוי בנק ישראל, וידווח לבנק כפי שיידרש בדבר תמהיל המטבע במשיכה ובהפקדה, והנוסחה שלפיה נקבע תמהיל המטבע כאמור, וכן על כל עדכון בהם.
פעולות מיוחדות	10.	(ב) הבנק רשאי להורות לתאגיד המפעיל או המחבר למערכותיו מכונות אוטומטיות לביצוע פעולות במטבע, לשנות את סכום המשיכה וההפקדה המרבי, את תמהיל המטבע, את הנוסחה שלפיה נקבע תמהיל המטבע, והכל בהיקף ולתקופה שיראה לנכון, לשם הבטחת הפעלה סדירה של מערכת המטבע.
בקרה	11.	סבר הבנק שיש מקום להסדרת הפעלתה הסדירה של מערכת המטבע בנסיבות מיוחדות, רשאי הבנק להוציא הוראה זמנית לתאגיד, הוראה מיוחדת, כפי שיראה הבנק לנכון; הוראה כאמור תיכנס לתוקף מיד עם הגיעה לידי התאגיד ותעמוד בתוקפה לתקופה קצובה כפי שיוורה.
הפרות	12.	(א) הבנק ישלב מערכות בקרה, לרבות אמצעי בקרה מרחוק על איכות המטבע שבתאגיד.
תחילה	13.	(א) הפר תאגיד כללים אלה, יודיע הבנק לתאגיד על הליקויים שנמצאו בקיום הכללים ויורה לו לתקן את הליקויים בפרק הזמן שיוורה.
		(ב) לא פעל תאגיד לתיקון הליקויים כאמור בסעיף קטן (א) בתוך פרק הזמן שעליו הורה הבנק, או לא תיקן את הליקויים האמורים לשביעות רצון הבנק, רשאי הבנק
		(1) לא לקבל הפקדות מטבע מהתאגיד ולמנוע ממנו למשוך מטבע עד תיקון הליקויים לשביעות רצון הבנק;
		(2) לאסור על תאגידים אחרים לפעול מול התאגיד או שלוחו;
		(3) להורות לתאגיד לחדול מהפעלת מרכז המזומנים באופן מלא או חלקי, באופן קבוע או לתקופה שעליה יורה, ובלבד שניתנה לתאגיד התראה של 30 ימים בטרם ניתנה הוראה כאמור וניתנה לו הזדמנות להשמיע טענותיו.
		תחילתם של כללים אלה 90 ימים מיום פרסומם.

תוספת ראשונה
תקן איכות של שטר
(סעיף 1)

להלן אמות המידה המצביעות על כך ששטר לא ראוי:

- 1. שטר בעל מידות פיזיות חריגות**
שטר החורג בגודלו הפיזי, באורכו או ברוחבו, לעומת שטר מקורי.
- 2. שטר עם חור**
שטר שבו קיים חור ניתן להבחנה.
- 3. שטר עם קרע**
שטר שבו קיים קרע ניתן להבחנה.
- 4. שטר עם חלק חסר**
שטר שחלקו חסר בפינוק או בקצוות, ובתנאי שגודלם של החלקים הנותרים עולה על גודלו של מחצית שטר.
- 5. שטר מתוקן**
שטר ש"תוקן" באמצעות חיבור של חלק, או כמה חלקים מאותו שטר, בכל צורה שהיא.
- 6. שטר שחוק**
שטר שאחד או יותר מחלקיו נשחק או חסר בו דיו.
- 7. שטר מקושקש - "גרפיטי"**
שטר הנושא באחד מצדדיו כיתוב, ציור או כתם.
- 8. שטר מקומט**
שטר המכיל קימוטים מרובים באופן שלא ניתן ליישרו.
- 9. שטר מלוכלך**
שטר שחל בו שינוי בגוון כתוצאה מלכלוך וכתמים.
- 10. שטר עם פינה מקופלת**
שטר שאחת מפינותיו מקופלת.

תוספת שנייה
דיווחים של תאגיד
(סעיף 8)

1. תאגיד ידווח לבנק מדי יום ביומו על:

- (1) יתרת המטבע במרכז המזומנים שהוא מפעיל;
- (2) אירועים חריגים במרכז המזומנים שהוא מפעיל;
- (3) אירועים חריגים.

2. תאגיד ידווח לבנק מדי חודש בחודשו על:

- (1) היקף תנועת המטבע במרכז המזומנים שהוא מפעיל;
- (2) משיכות והפקדות של תאגידים ומרכזי מזומנים במרכז המזומנים שהוא מפעיל;
- (3) גילוי מזויפים במרכז המזומנים שהוא מפעיל;
- (4) גילוי מזויפים בסניפיו;
- (5) היקף המשיכות וההפקדות במכונות האוטומטיות לביצוע פעולות במטבע המחוברות למערכתיו.

קרנית פלוג
נגידת בנק ישראל

נספח 2

כללי בנק ישראל (שירותים בתחום המטבע) התשע"ו-2016

מתוקף חוק בנק ישראל פרסמה מחלקת המטבע ב-21 ביוני 2015 כללים בדבר שירותים בתחום המטבע. בכללים אלו נקבע כי הבנק ייתן לכל אזרח שירותי פריטה בהיקף שלא יעלה על 5,000 שקלים חדשים או 1,000 מעות לחודש, הנמוך שבהם. על כן הפקדת מטבע בהיקפים מסחריים תתבצע בתאגידים הבנקאיים, ויהא בכך כדי לסייע בוויסות ויעילות מערכת המטבע.

כללים אלו הם חלק מהסדרה כללית של מערכת המטבע. בעבר נהג הבנק להעניק בקופותיו שירותי פריטת מטבע לציבור הרחב, זאת בהתאם לסעיף 33(א) לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954. חוק זה בוטל בשנת 2010, ובמקומו נחקק חוק חדש - חוק בנק ישראל התש"ע-2010. בו נאמר, בסעיף 46: "הנגיד, באישור המועצה, רשאי לקבוע בכללים אילו שירותים ייתן ביחס למטבע, לאילו גופים ובאילו תנאים, וכן עמלות שיגבה הבנק בשל שירותים אלה". לאחר כניסת החוק החדש לתוקף המשיך הבנק במתן שירותי פריטה לציבור ללא עלות וללא הגבלה. הלכה למעשה ניצלו את השירות בעיקר חברות, בעלי עסקים, עמותות וכיו"ב. מצב זה השית על הבנק תשומות גבוהות, וכן סיכון תפעולי, הנובע מהיקף המטבע המגיע ממקור לא מזוהה וללא בדיקה מקדמית, ובכך מעלה את הסיכון של קבלת מטבעות מזויפים. הבנק רואה בתקנות אלו חלק מהסדרה כללית של מערכת המטבע, בנקים מרכזיים בעולם בדרך כלל אינם נותנים שירות לציבור הרחב, למעט החלפת מעות או שטרות פגומים, וכן בעת החלפת סדרה של מעות או שטרות. בנק ישראל ימשיך לתת שירות זה, נוסף על פריטה, כאמור בכללים אלה.

כללי בנק ישראל (שירותים בתחום המטבע), התשע"ה-2015

בתוקף סמכותי לפי סעיף 46 לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010, (להלן החוק) ובאישור המועצה המנהלית של בנק ישראל כמשמעותה בסימן ב' לפרק ד' לחוק, אני קובעת כללים אלה:

1	בכללים אלה-
"לקוח" - מי מהציבור;
"מטבע" - שטר או מעה שהנפיק הבנק למחזור ומשמש הילך חוקי לפי החוק;
"עריך" - הערך הנקוב של מטבע;
"פריטה" - מסירת שטר או מעה או צירוף של שניהם כנגד קבלת שטר או מעה או צירוף של שניהם בערך שווה לסכום הנקוב בהם.	הגדרות
2	הבנק ייתן שירותי פריטה בהיקף שלא יעלה על 5,000 שקלים חדשים או 1,000 מעות, הנמוך מביניהם, בכל חודש לכל לקוח.	שירותי פריטה
3	תחילתם של כללים אלה שישים יום לאחר יום פרסומם.	תחילה ותחולה

קרנית פלוג

נגידת בנק ישראל

כללי

סעיף 33(א) לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954 קבע כי "המוסר לבנק סכום כסף במטבע זכאי לקבל תמורתו באותו סכום, וללא תשלום, שטרי כסף או מעות בעלי ערך נקוב ככל שידרוש המוסר...". בהתאם לאמור הבנק נהג להעניק שירותי פריטת מטבע בקופות הבנק לציבור הרחב.

החוק האמור בוטל בשנת 2010, ובמקומו נחקק חוק חדש - חוק בנק ישראל התש"ע-2010, ובו נקבע בסעיף 46 - "הנגיד באישור המועצה, רשאי לקבוע בכללים אילו שירותים ייתן הבנק ביחס למטבע, לאילו גופים ובאילו תנאים, וכן עמלות שיגבה הבנק בשל שירותים אלה".

השינוי בין סעיפי החוק ה"ישן" וה"חדש" הובהרו במסגרת דברי ההסבר לסעיף האמור: "...ביטול החובה שבסעיף 33 בחוק הקיים לתת לכל אדם שירותי פריטה, והחלפתם במתן סמכות לנגיד, באישור המועצה, לקבוע בכללים את השירותים שייתן הבנק ואת תנאיהם, לרבות העמלות שיגבו בעדם (סעיף 46)".

על אף שגם לאחר כניסת החוק החדש לתוקף המשיך הבנק במתן שירותי פריטה לציבור ללא עלות וללא הגבלה. לכן הלכה למעשה השירות מנוצל ברובו על ידי חברות, בעלי עסקים, עמותות וכיו"ב, המעמיסים על בנק ישראל, ובכך על הציבור כולו, את עלויות הספירה והתפעול של מטבע בהיקפים גדולים. יודגש כי מצב זה משית על הבנק תשומות גבוהות, וכן סיכון תפעולי הנובע מהיקף המטבע שמגיע ממקור לא מזוהה וללא בדיקה מקדמית, כפי שעושים התאגידים הבנקאיים, ובכך עולה הסיכון לקבלת מטבעות מזויפים. הבנק רואה בתקנות אלו חלק מהסדרה כללית של מערכת המטבע. על כן הפקדת מטבע בהיקפים מסחריים תתבצע בתאגידים הבנקאיים, ובכך אלה יסייעו בוויסות מערכת המטבע ובייעולה. בנקים מרכזיים בעולם בדרך כלל אינם נותנים שירות לציבור הרחב למעט החלפת מעות או שטרות פגומים, וכן בעת החלפת סדרה של מעות או שטרות. שירות כאמור ימשיך בנק ישראל לתת נוסף על פריטה כאמור בכללים אלה.

הבנק מבקש כעת להסדיר את המשך מתן השירות כמתחייב לפי חוק בנק ישראל.

יודגש כי אין בכללים אלו כדי לגבור על הוראות סעיף 45(ב) לחוק, הקובע כי לאחר מתן צו ביטול לשטרי כסף "המוסר לבנק שטרי כסף או מעות שצו ביטול ניתן לגביהם, בתוך תקופה שנקבעה בצו הביטול, יהיה זכאי לקבל תמורת הילך חוקי שווה ערך".

סעיף 2

הבנק מבקש להגביל את היקף המזומן המובא לקופות הבנק. ההיקף האמור נקבע בשים לב לשירות שמוענק דווקא לציבור הרחב ומתכתב גם עם החלטות אחרות בדבר הפחתת השימוש במזומן.

ההיקף הקבוע בסעיף זה מאזן בין המשך השירות לציבור לבין התשומות המוטלות על הבנק בגין השירות האמור וכן הסיכונים והיכולת התפעולית של הבנק לספור, למיין ולאמת את מקור המטבע.

סעיף 3

מוצע כי התחולה תהיה שישים יום לאחר יום פרסום הכללים ברשומות, שכן כללים אלו פורסמו לציבור באתר המרשתת של בנק ישראל כך שהיה לציבור זמן מספק להיערך ליישומם.

נספח 3: הנחיות בדבר שימוש בתצלומי מעות או שטרות או בתואמי שטרות

1. דברים כלליים

- (א) ההנחיות המפורטות להלן נועדו למנוע הטעיה של הציבור, לשמור על כבוד המטבע ולשמור על זכויות היוצרים של בנק ישראל.
- (ב) מעה או שטר לעניין הנחיות אלה משמעו מעה או שטר כסף שהיה או שהוא הילך חוקי בישראל.
- (ג) צילום מעה או שטר לעניין הנחיות אלה משמעו רפרודוקציה של מעה או שטר או חיקוי שלו בצילום, בהדפסה או בכל דרך אחרת.
- (ד) תואם מעה או שטר כסף לעניין הנחיות אלה משמע פריט הדומה בעיצובו, באופן כללי, למעה או לשטר כסף - למשל בהצגת דמות באופן דומה למקובל בשטר כסף או בציון שווי כספי כגון "10 שקלים חדשים".
- (ה) נוסף על האמור לעיל ולהלן, אין לעשות כל מעשה שעלול לגרום לביזוי מעה או שטר - באמצעות צילום מעה או שטר או בכל דרך אחרת.

2. הנחיות

- (א) הפצת תצלום של מעה או שטר כקופון, תלוש הנחה וכיו"ב - אסורה.
- (ב) מותר להפיץ קופון, תלוש הנחה וכיו"ב שהוא תואם מעה או שטר כסף, בתנאי שמידות הקופון או התלוש גדולות או קטנות ממידות המעה או שטר הכסף ב-30% לפחות.
- (ג) מותר להשתמש בתצלום של מעה או שטר כחלק מעיצוב או כחלק מפרסומת, ובלבד שמתקיימים כל התנאים הבאים:
- 1) מידות התצלום של המעה או השטר יהיו גדולות או קטנות ב-30% לפחות ממידות מעה או שטר כסף אמיתי.
- 2) אין לצלם או להדפיס מעה או שטר משני צדדיו של תצלום אחד.
- 3) אין לשנות אלמנטים בעיצוב מעה או שטר, ואין להוסיף לתצלום אלמנטים, למעט טקסט למטרות פרסומת.
- 4) צילום של מעה או שטר יכול להיות בשחור-לבן או בצבעים, אולם בתצלום צבעוני על הצבעים להיות זהים לצבעי המעה או השטר האמיתי.
- (ד) מותר להציג תצלום של מעה או שטר בקטלוג, ספר, עבודת מחקר וכד', בתנאי שיצוין בהם שזכויות היוצרים שמורות לבנק ישראל, ותוך קיום כל התנאים המפורטים בסעיף 2 (ג), (בשינוי אחד - בסעיף ג' 3 יש להשמיט את המילים "למעט טקסט למטרות פרסומת").

המידע מופיע גם באתר האינטרנט של בנק ישראל בכתובת www.boi.org.il/he/currency

נספח 4: כללי בנק ישראל לגבי מטבע פגום

דברי הסבר לכללים:

סעיף 45 (ו) לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010, הסמיך את הנגיד לקבוע "הוראות בדבר הוצאתו מן המחזור של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד, ובדבר החלפתו של מטבע כאמור לפי תנאים שיקבע בכללים; כללים בעניין עמלה שיגבה הבנק בשל ההחלפה ייקבעו באישור ועדת הכספים של הכנסת".

לפיכך, ביולי 2010 נכנסו לתוקף הוראות חדשות - כללי בנק ישראל (הוצאה מן המחזור או החלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התש"ע-2010; הן החליפו את תקנות בנק ישראל (החלפת מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התשט"ו-1955, אשר נקבעו בהתאם לסעיף 34 לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954.

הכללים החדשים הותאמו לימים אלו, ובסכומים המגיעים עד 1,500 ש"ח הם מאפשרים להמציא מטבע פגום ומטבע שנשמד באמצעות הדואר, ולהעביר את הזיכוי בגינו ישירות לחשבון הלקוח. כמו כן הכללים מחדדים נושאים שהבנק נתקל בהם במרוצת השנים ואשר דרשו הסדרה בחקיקת המשנה, למשל הגדרת המונח "אגב שימוש", התאמת טופס הבקשה להחלפת מטבע ומתן אפשרות להחליף מטבע שנשמד בתאונה גם על פי ראיות בלבד ולא רק על פי שרידי מטבע.

הכללים אינם קובעים עמלה בגין ההחלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד.

ניתן להחליף מטבע פגום, ללא עמלה, בקופות בנק ישראל בירושלים, ברח' קפלן 2, בימים א'-ה' בשעות 08:00-13:00, או לשלוח אותו בדואר רשום לבנק ישראל, מחלקת המטבע, מדור הקופות, ת"ד 780, ירושלים 91007.

לבירורים בעניין החלפת מטבע פגום ניתן לפנות למדור הקופות במחלקת המטבע, בטלפון 02-6552847.

כללי בנק ישראל (הוצאה מן המחזור או החלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התש"ע-2010

בתוקף סמכותו לפי סעיף 45(ו) לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010' (להלן - החוק), הנגיד קבע כללים אלה:

1. בכללים אלה "אגב שימוש" - שלא מפעולה מכוונת או מתוך רשלנות חמורה.
2. מטבע שנפגם אגב שימוש והוא שלם בגודלו, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך.
3. מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק למעלה מחציו, בחתיכה אחת או במספר חתיכות, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך, ובלבד שהוכח להנחת דעתו של הבנק, שהחתיכות שהומצאו הן חלקים מאותו מטבע.
4. (א) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק חציו, בחתיכה אחת או במספר חתיכות, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך, בתום שנה מיום שהומצא לו המטבע, ובלבד שהתקיימו שני אלה:

- (1) הוכח להנחת דעתו של הבנק, שהחתיכות שהומצאו הן חלקים מאותו מטבע;
- (2) חציו השני של המטבע לא הומצא לבנק בתוך השנה האמורה.
- (ב) לא יחליף הבנק חצי מטבע שהומצא לו לאחר שהחליפו כאמור בסעיף קטן (א); הבנק רשאי לתפוס חצי מטבע כאמור ולהוציאו מן המחזור.
5. (א) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק פחות מחציו, רשאי הבנק לתפוס ולהוציאו מן המחזור.
- (ב) מטבע שנפגם אגב שימוש, הומצא לבנק חציו לפחות, והודיע הבנק למבקש כי לא יחליפו, רשאי הבנק לתפוס ולהוציאו מן המחזור לאחר תשעים ימים ממועד ההודעה, אלא אם כן פנה המבקש בתקופה האמורה לבנק בכתב וביקש לקבל את המטבע בחזרה לחזקתו.
- (ג) התקבלה פנייה כאמור בסעיף קטן (ב), ישלח הבנק את המטבע בדואר רשום למענו של המבקש; אישור הדואר בדבר קבלת דבר דואר למשלוח בדואר רשום יהיה ראיה מכרעת למשלוח כאמור.
6. הבנק רשאי להחליף מטבע שנשמד בהילך חוקי שווה ערך, ובלבד שהוכח להנחת דעתו, כי התקיימו שני אלה:
- (א) המטבע נשמד בתאונה;
- (ב) הומצאו לבנק שרידי המטבע, והבנק שוכנע שיתרת המטבע נשמדה כליל, או שהומצאו לבנק ראיות אחרות שלפיהן הוא שוכנע כי המטבע נשמד כליל.
7. (א) המבקש להחליף מטבע פגום או מטבע שנשמד יפעל באחת משתי דרכים אלה:
- (1) יגיש בקופת הבנק בירושלים בקשה לפי הטופס שבתוספת, ויצרף לה את המטבע הפגום או את שרידי המטבע שנשמד או ראיות אחרות המעידות כי המטבע נשמד כליל;
- (2) ישלח בקשה לבנק לפי המען: בנק ישראל, קופת מחלקת המטבע, ת"ד 780 ירושלים 91007, בדואר רשום, ויצרף לה את הטופס האמור בפסקה (1), את המטבע הפגום או את שרידי המטבע שנשמד, או ראיות אחרות המעידות כי המטבע נשמד כליל, וכן יציין בה את מספר חשבונו של המבקש בתאגיד בנקאי.
- (ב) בקשה שנשלחה לפי סעיף קטן (א)(2) תהיה בסכום שעד 1,500 שקלים חדשים, ועד לפתיחתה בידי הבנק ובירור תכולתה היא תהיה באחריותו של המבקש.
- (ג) הוגשה בקשה לפי סעיף קטן (א), והבנק נענה לה, יחליף הבנק את המטבע הפגום או את המטבע שנשמד בקופת הבנק, או יזכה את חשבון הבנק של המבקש בתאגיד הבנקאי לפי הפרטים שציין המבקש בבקשה, לפי שיקול דעתו.
8. תקנות בנק ישראל (החלפה או הוצאה מן המחזור של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התשט"ו-1955 בטלות.

תוספת

(סעיף 7(א))

טופס בקשה להחלפת מטבע שנפגם או נשמד לפי כללי בנק ישראל

לכבוד

בנק ישראל, קופת מחלקת המטבע

ת"ד 780 ירושלים 91007

בדואר רשום / במסירה ביד

1. פרטי המבקש

המבקש (שם המשפחה והשם הפרטי) _____

תעודת זהות / מספר דרכון ושם המדינה מנפיקת הדרכון _____

מען המבקש (העיר, השכונה, הרחוב, מס' הבית, מיקוד) _____

טלפון בבית / טלפון נייד / דואר אלקטרוני _____

2. פירוט המטבע

מספר המטבעות והשטרות הפגומים	הערך הנקוב	המספר/ים הסיידורים*	הסכום בש"ח
	20 ש"ח		
	50 ש"ח		
	100 ש"ח		
	200 ש"ח		
	10 אגורות		
	1/2 ש"ח		
	1 ש"ח		
	2 ש"ח		
	5 ש"ח		
	10 ש"ח		
סך הכול			סך הכול

* במקרה שמבוקשת החלפה של יותר משטר אחד באותו עריך יש לצרף רשימה של מספרי כל השטרות שמבוקשת החלפתם.

3. הנסיבות שבהן המטבע נפגם אגב שימוש או נשמד, ומה אירע לחלקי מטבע אחרים שלא הומצאו יחד עם הבקשה (נא לכת פרטים מלאים):

4. פרטי חשבון הבנק

במשלוח באמצעות דואר רשום או לבקשת הבנק במסירת המטבע בקופת הבנק, יש לציין גם את פרטי חשבון הבנק של מוגיש הבקשה בתאגיד בנקאי:

שם הבנק _____ שם הסניף _____ מספר הסניף _____ מספר החשבון _____

5. הצהרה

אני מצהיר שכל הפרטים בבקשה זו הם נכונים, וכן מצהיר כי אני בעל החשבון שבו מבוקש הזיכוי.

תאריך _____ חתימת המבקש _____

* את הטופס ניתן להדפיס מתוך אתר בנק ישראל

<http://www.boi.org.il/he/currency/LegislationAndRegulation>

נספח 5: השחתת מטבע

חוק העונשין

מי שבידעין מטשטש, קורע, חותך או מקלקל בדרך אחרת שטר מטבע שהוא הילך חוקי בישראל דינו מאסר שלושה חודשים (חוק העונשין התשל"ז-1977 פרק י"ב, סעיף 466).

המטשטש צורת מטבע על ידי הטבעת שם או מילה, או מתוך מטבע במזיד, דינו מאסר שנה אחת (חוק העונשין התשל"ז-1977 פרק י"ב, סעיף 480).

מחלקת המטבע פועלת לשירוש תופעה די מקובלת בקרב עסקים, סוחרים וקופאים - **כתיבה על גבי שטרות**. מאחר שזוהי למעשה השחתת מטבע, הדבר אסור על פי חוק העונשין. כשמתגלה שטר כזה בנק ישראל מוציאו מהמחזור, והדבר מגדיל את הוצאות ההנפקה.

נספח 6: הגדרות

מחזור המטבע: השטרות והמעות שבידי הציבור ובקופות התאגידים הבנקאיים.

מחזור השטרות/ המעות: השטרות/ המעות שבידי הציבור ובקופות התאגידים הבנקאיים.

הביקוש: השינוי במספר השטרות והמעות שבמחזור כתוצאה מההפרש בין המשיכות מבנק ישראל לבין ההפקדות בו.

הבלאי: מספר השטרות הבלויים שיוצאים מהמחזור בתהליך הספירה והמיון של השטרות המופקדים בבנק ישראל. (במעות כמעט אין בלאי).

צריכת השטרות/ המעות: הביקוש בתוספת הבלאי.

מרכזי מזומנים: מרכזים לתפעול מזומנים של התאגידים הבנקאיים ושל דואר ישראל. בנק ישראל הכיר בהם, ורק הם רשאים למשוך ממנו מזומנים ולהפקידם בו.

נספח 7: לוחות סטטיסטיים

- לוח נ'-1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן
- לוח נ'-2: המזומנים שבידי הציבור
- לוח נ'-3: השטרות במחזור לפי עריכים
- לוח נ'-4: התפלגות המחזור לפי עריכים
- לוח נ'-5: התפלגות ערך המחזור
- לוח נ'-6: הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי עריכים
- לוח נ'-7: המעות במחזור לפי עריכים
- לוח נ'-8: הפקדת שטרות בבנק ישראל
- לוח נ'-9: הפקדת שטרות בבנק ישראל כאחוז מהמחזור

לוחות סטטיסטיים

לוח נ-1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן, 1990 עד 2017¹

השינויים במשך התקופה (אחוזים)			היתרות בסוף התקופה (מיליוני ש"ח)		
מחזור המטבע		מדד המחירים לצרכן	סך השטרות במחזור	מחזור המטבע	השנה
נומינלי	ריאלי				
23.6	5.1	17.6	3,109	3,280	1990
15.4	-2.3	18.0	3,595	3,784	1991
26.7	15.8	9.4	4,575	4,793	1992
17.9	6.0	11.2	5,402	5,651	1993
14.2	-0.2	14.5	6,167	6,453	1994
22.7	13.5	8.1	7,489	7,915	1995
16.5	5.3	10.6	8,722	9,220	1996
12.5	5.1	7.0	9,809	10,370	1997
15.1	6.0	8.6	11,293	11,935	1998
30.7	29.0	1.3	14,898	15,605	1999
-6.1	-6.1	0.0	13,911	14,659	2000
15.0	13.4	1.4	16,017	16,858	2001
6.8	0.3	6.5	17,160	18,009	2002
6.3	8.3	-1.9	18,240	19,137	2003
8.6	7.3	1.2	19,817	20,783	2004
17.5	14.7	2.4	23,371	24,415	2005
4.6	4.7	-0.1	24,409	25,544	2006
13.4	9.7	3.4	27,752	28,971	2007
18.6	14.3	3.8	33,070	34,365	2008
20.7	16.2	3.9	40,112	41,495	2009
8.0	5.2	2.7	43,365	44,833	*2010
9.3	6.9	2.2	47,417	48,981	2011
11.8	10.0	1.6	53,112	54,773	2012
5.0	3.2	1.8	55,732	57,536	2013
9.8	10.1	-0.2	61,272	63,194	2014
16.3	17.5	-1.0	71,409	73,487	2015
3.4	3.6	-0.2	73,801	75,996	2016
8.2	7.6	0.3	79,855	82,202	2017

¹ ב-31/12/2010 הוצאו מהמחזור השטרות מסדרה א' והמעות בערך 5 אגורות. החל מ-2010 שטרות ומעות אלה אינם כלולים בנתוני המחזור לסוף השנה. דברים אלה חלים הן על לוח זה והן על הלוחות הבאים.

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח נ-2: המזומנים שבידי הציבור, 1990 עד 2017¹

השנה	מחזור המטבע	המזומנים שבידי הציבור ²	החלק שהמזומנים שבידי הציבור מהווים במחזור המטבע
		(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)
1990	3,280	2,760	84
1991	3,784	3,231	85
1992	4,793	4,022	84
1993	5,651	4,800	85
1994	6,453	5,408	84
1995	7,915	6,645	84
1996	9,220	7,754	84
1997	10,370	8,649	83
1998	11,935	10,007	84
1999	15,605	11,048	71
2000	14,659	12,077	82
2001	16,858	14,439	86
2002	18,009	15,553	86
2003	19,137	16,511	86
2004	20,783	17,999	87
2005	24,415	20,865	85
2006	25,544	21,422	84
2007	28,971	24,587	85
2008	34,365	29,919	87
2009	41,495	35,782	86
2010	44,833	38,521	86
2011	48,981	42,987	88
2012	54,773	48,837	89
2013	57,536	50,801	88
2014	63,194	56,818	90
2015	73,487	64,811	88
2016	75,996	68,620	90
2017	82,202	73,122	89

¹ סופי שנים.

² יתר מחזור המטבע שלא נמצא בידי הציבור נמצא בכספות.

המקור: בנק ישראל

לוח נ-3: השטרות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2017

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
מספר השטרות (מיליוני שטרות, סופי שנים)					
1990	54.0		12.2	31.0	10.9
1991	60.4		15.2	34.8	10.3
1992	69.3	3.7	15.2	38.7	11.7
1993	79.2	5.8	16.2	44.1	13.0
1994	88.5	7.7	17.2	48.9	14.7
1995	105.1	10.8	21.1	56.4	16.8
1996	112.1	13.1	32.4	49.6	17.0
1997	118.1	14.7	42.9	44.2	16.3
1998	132.2	16.9	53.3	44.0	18.0
1999	171.8	21.2	76.0	51.6	23.0
2000	157.7	18.9	76.0	41.6	21.2
2001	173.7	24.2	86.0	42.6	20.9
2002	181.0	27.4	91.8	41.1	20.7
2003	189.5	30.2	96.2	42.9	20.2
2004	203.6	33.4	104.8	43.6	20.2
2005	235.4	40.2	124.6	47.8	22.9
2006	241.4	44.4	127.0	46.4	23.5
2007	262.4	58.7	131.0	47.4	25.3
2008	297.2	80.7	140.0	46.0	30.6
2009	344.2	107.4	154.3	50.7	31.9
2010	357.1	128.9	144.9	47.9	35.4
2011	372.6	151.8	140.9	45.8	34.1
2012	408.0	176.5	145.7	51.1	34.7
2013	422.6	189.0	146.5	51.3	35.8
2014	455.1	213.3	151.7	54.5	35.6
2015	517.8	255.9	164.9	59.7	37.3
2016	534.4	265.6	168.6	60.6	39.5
2017	580.1	290.9	173.4	67.3	48.5
ערך השטרות (מיליוני ש"ח, סופי שנים)					
1990	2,985		1,218	1,550	217
1991	3,469		1,519	1,742	207
1992	4,437	749	1,519	1,935	233
1993	5,257	1,166	1,624	2,207	260
1994	6,002	1,547	1,715	2,445	294
1995	7,419	2,151	2,111	2,822	335
1996	8,681	2,621	3,238	2,482	340
1997	9,774	2,948	4,291	2,209	325
1998	11,267	3,371	5,335	2,201	360
1999	14,874	4,231	7,601	2,581	460
2000	13,880	3,778	7,599	2,079	424
2001	15,986	4,835	8,604	2,128	419
2002	17,129	5,484	9,176	2,054	415
2003	18,209	6,037	9,624	2,144	404
2004	19,786	6,689	10,481	2,181	436
2005	23,340	8,033	12,460	2,389	457
2006	24,378	8,883	12,704	2,320	471
2007	27,722	11,748	13,098	2,370	505
2008	33,040	16,132	13,998	2,298	612
2009	40,082	21,485	15,425	2,397	789
2010	43,364	25,772	14,486	2,397	709
2011	47,417	30,356	14,090	2,288	683
2012	53,112	35,291	14,571	2,556	693
2013	55,732	37,798	14,652	2,567	716
2014	61,272	42,663	15,174	2,723	712
2015	71,409	51,188	16,489	2,986	746
2016	73,801	53,120	16,859	3,031	791
2017	79,855	58,185	17,337	3,363	971

המקור: מחלקת המטבע בבנק ישראל. זהו המקור גם ללוחות שבהמשך.

לוח נ-4: התפלגות מחזור השטרות לפי ערכים, 1990 עד 2017

השנה	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
התפלגות מספר השטרות (סופי שנים, אחוזים)				
1990		22.5	57.4	20.1
1991		25.2	57.7	17.1
1992	5.4	21.9	55.8	16.8
1993	7.4	20.5	55.7	16.4
1994	8.7	19.4	55.3	16.6
1995	10.2	20.1	53.7	15.9
1996	11.7	28.9	44.3	15.2
1997	12.5	36.3	37.4	13.8
1998	12.8	40.4	33.3	13.6
1999	12.3	44.2	30.0	13.4
2000	12.0	48.2	26.4	13.4
2001	13.9	49.5	24.5	12.1
2002	15.2	50.7	22.7	11.5
2003	15.9	50.8	22.6	10.7
2004	16.4	51.5	21.4	10.7
2005	17.1	52.9	20.3	9.7
2006	18.4	52.6	19.2	9.7
2007	22.4	49.9	18.1	9.6
2008	27.1	47.1	15.5	10.3
2009	31.2	44.8	14.7	9.3
2010	36.1	40.6	13.4	9.9
2011	40.7	37.8	12.3	9.2
2012	43.3	35.7	12.5	8.5
2013	44.7	34.7	12.1	8.5
2014	46.9	33.3	12.0	7.8
2015	49.4	31.8	11.5	7.2
2016	49.7	31.6	11.3	7.4
2017	50.2	29.9	11.6	8.4

לוח נ-5: התפלגות ערך המחזור, 1990 עד 2017

השנה	מעות	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
התפלגות ערך המחזור (אחוזים)					
1990	9.0		37.1	47.3	6.6
1991	8.3		40.2	46.0	5.5
1992	7.4	15.6	31.7	40.4	4.9
1993	7.0	20.6	28.7	39.1	4.6
1994	7.0	24.0	26.6	37.9	4.6
1995	6.3	27.2	26.7	35.7	4.2
1996	5.8	28.4	35.1	26.9	3.7
1997	5.7	28.4	41.4	21.3	3.1
1998	5.6	28.2	44.7	18.4	3.0
1999	4.7	27.1	48.7	16.5	2.9
2000	5.3	25.8	51.8	14.2	2.9
2001	5.2	28.7	51.0	12.6	2.5
2002	4.9	30.5	51.0	11.4	2.3
2003	4.8	31.5	50.3	11.2	2.1
2004	4.8	32.2	50.4	10.5	2.1
2005	4.4	32.9	51.0	9.8	1.9
2006	4.6	34.8	49.7	9.1	1.8
2007	4.3	40.6	45.2	8.2	1.7
2008	3.9	46.9	40.7	6.7	1.8
2009	3.4	51.8	37.2	6.1	1.5
2010	2.9	57.5	32.4	5.5	1.7
2011	3.2	62.0	28.8	4.7	1.4
2012	3.0	64.4	26.6	4.7	1.3
2013	3.1	65.7	25.5	4.5	1.2
2014	3.0	67.5	24.0	4.3	1.1
2015	2.8	69.7	22.4	4.1	1.0
2016	2.9	69.9	22.2	4.0	1.0
2017	2.9	70.8	21.1	4.1	1.2

לוח נ-6: הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2017¹

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
הצריכה (מיליוני שטרות)					
1990	27.9		5.2	13.0	9.8
1991	27.2		5.9	12.5	8.8
1992	34.0	3.8	3.0	15.1	12.1
1993	35.4	2.2	3.7	18.1	11.4
1994	42.8	2.3	4.7	23.6	12.1
1995	53.6	3.8	8.1	25.2	16.5
1996	45.5	3.7	16.0	9.9	15.8
1997	36.8	3.0	16.3	6.4	11.0
1998	53.7	3.8	20.4	12.5	16.9
1999	141.6	9.1	68.0	41.2	23.3
2000	99.3	15.1	21.7	40.3	22.3
2001	60.9	6.5	24.3	17.2	13.0
2002	57.9	4.1	24.0	17.1	12.7
2003	63.8	3.9	25.5	23.0	11.4
2004	77.0	5.5	33.3	23.3	14.9
2005	89.5	9.6	42.9	23.2	13.9
2006	94.6	11.7	44.0	24.2	14.7
2007	102.2	24.2	43.1	21.2	13.7
2008	120.6	32.7	40.6	22.6	24.7
2009	98.8	34.6	33.5	25.4	5.3
2010	101.1	34.8	25.3	30.7	10.3
2011	89.9	36.8	26.5	21.8	4.8
2012	116.9	38.8	36.9	30.3	10.9
2013	51.1	20.7	12.3	10.9	7.2
2014	94.9	30.1	16.5	38.1	10.3
2015	124.7	60.8	33.1	18.5	12.4
2016	239.0	126.3	51.9	41.9	19.0
2017	275.2	134.4	81.0	28.0	31.7
הבלאי (מיליוני שטרות)					
1990	18.6		2.6	6.8	9.2
1991	20.5		2.9	8.5	9.2
1992	25.5	0.0	3.1	11.4	10.9
1993	26.0	1.0	2.8	13.1	9.9
1994	35.1	5.0	3.9	19.5	11.2
1995	37.1	0.8	4.2	17.7	14.4
1996	38.4	1.4	4.8	16.7	15.6
1997	30.8	1.4	5.8	11.9	11.8
1998	39.5	1.7	10.0	12.7	15.2
1999	100.3	4.6	44.4	32.8	18.4
2000	113.5	17.3	21.7	50.3	24.1
2001	44.2	1.1	14.1	16.1	13.0
2002	51.1	0.8	18.4	18.8	13.1
2003	55.9	1.2	21.1	21.4	12.3
2004	62.8	2.2	24.7	22.6	13.4
2005	57.8	2.9	23.1	19.0	12.8
2006	88.6	7.4	41.6	25.6	14.0
2007	81.2	9.9	39.1	20.3	11.9
2008	85.8	10.8	31.6	24.0	19.4
2009	51.8	7.8	19.2	20.7	4.0
2010	84.4	13.2	34.2	32.1	4.9
2011	75.0	14.3	30.9	23.8	6.0
2012	81.5	14.1	32.1	25.0	10.3
2013	36.5	8.2	11.5	10.7	6.1
2014	62.5	5.7	11.3	35.0	10.5
2015	62.0	18.2	19.9	13.2	10.7
2016	222.5	116.6	48.1	41.0	16.7
2017	229.4	109.1	76.2	21.4	22.7

¹ נתוני הצריכה והבלאי כוללים שטרות מסדרה א' עד לשנת 2010, כולל.

לוח נ-7: המעות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2017

(סופי שנים, מיליוני מעות)

השנה	סך הכול	10 ש"ח	5 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	1/2 ש"ח	10 אג'	5 אג'
1990	354.0		9.7		75.0	27.7	164.4	77.2
1991	398.9		12.0		86.0	30.0	185.7	85.0
1992	456.6		14.0		99.0	36.7	211.0	95.8
1993	533.3		15.9		115.1	37.1	260.8	104.4
1994	588.4	0.0	18.6		134.5	43.7	278.2	113.4
1995	668.7	10.9	20.5		148.1	51.5	316.8	120.7
1996	745.6	14.9	22.7		163.6	53.6	361.4	129.4
1997	817.9	17.4	25.6		178.7	61.7	396.4	138.1
1998	898.4	20.2	29.0		196.2	67.9	437.6	147.5
1999	983.6	22.6	32.0		215.5	70.6	486.3	156.6
2000	1,070.4	24.2	33.9		230.6	73.7	544.3	163.6
2001	1,149.6	26.7	37.1		247.2	79.9	588.3	170.3
2002	1,194.0	27.8	38.1		261.8	85.0	604.0	177.2
2003	1,249.3	30.0	39.7		274.0	88.8	633.3	183.5
2004	1,330.3	32.9	42.4		294.7	93.9	676.6	189.9
2005	1,422.7	36.2	45.1		317.8	99.9	724.3	199.4
2006	1,523.1	39.8	49.1		343.8	106.6	775.0	208.9
2007	1,616.3	42.9	51.5	3.6	368.4	112.4	821.1	216.2
2008	1,692.7	45.2	52.9	22.7	368.6	117.3	879.8	206.2
2009	1,762.8	48.6	55.9	35.0	376.1	121.5	923.2	202.5
2010	1,858.8	52.4	60.0	40.6	391.9	129.2	985.0	
2011	1,740.5	56.6	63.7	43.9	411.4	141.4	1023.4	
2012	1,867.4	60.4	67.2	49.8	431.9	140.6	1117.4	
2013	1,995.7	66.9	73.0	56.8	454.5	148.4	1196.1	
2014	2,100.5	71.7	77.8	61.1	481.5	159.0	1249.5	
2015	2,225.9	78.6	85.0	65.3	512.9	168.4	1315.7	
2016	2,353.0	83.5	89.1	69.0	540.8	176.5	1394.0	
2017	2,484.2	90.3	95.1	72.6	576.7	183.5	1466.0	

¹ כאמור, המעות בעריך 5 אגורות הוצאו מהמחזור בסוף 2010.

לוח נ-8: הפקדת שטרות בבנק ישראל, 1990 עד 2017¹

השנה	ערך ההפקדות הכולל	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
	(מיליוני ש"ח)			(אלפי שטרות)		
1990	3,747	83,352		9,871	43,021	30,460
1991	4,444	91,232		12,245	54,667	24,320
1992	5,110	98,934	1,435	12,973	61,171	23,355
1993	5,911	110,720	3,382	12,657	69,164	25,517
1994	6,936	124,743	4,874	14,507	80,123	25,239
1995	8,108	145,179	6,356	16,473	91,434	30,917
1996	10,277	178,054	8,344	30,436	92,628	46,647
1997	11,489	170,279	10,669	47,579	78,555	33,476
1998	11,898	163,970	10,977	58,458	65,536	28,998
1999	17,161	215,715	15,869	94,910	79,918	25,018
2000	18,637	225,549	22,239	96,408	80,346	26,556
2001	15,355	193,724	12,374	90,648	66,707	23,995
2002	16,485	201,475	14,533	98,891	64,269	23,783
2003	16,650	200,118	15,785	97,509	66,857	19,967
2004	14,409	174,206	13,708	83,972	57,994	18,533
2005	13,352	160,642	12,476	80,189	49,271	18,705
2006	17,429	198,467	17,105	109,687	53,514	18,160
2007	16,085	172,549	23,455	88,554	44,249	16,291
2008	16,010	175,159	26,696	78,434	47,560	22,470
2009	13,366	134,279	27,393	57,939	37,152	11,795
2010	11,712	114,780	24,755	48,311	36,531	5,183
2011	10,466	103,496	23,762	40,122	30,319	9,293
2012	10,356	103,723	24,214	38,507	28,070	12,933
2013	13,188	128,738	33,357	46,451	29,753	19,178
2014	13,769	140,457	33,197	46,978	40,853	19,429
2015	16,175	149,557	42,563	54,754	38,076	14,164
2016	29,847	209,436	113,139	56,642	25,400	14,257
2017	28,816	228,615	92,136	83,558	32,490	20,431

¹ נתוני ההפקדות כוללים שטרות מסדרה א' עד לשנת 2010, כולל.

לוח נ-9: הפקדת שטרות בבנק ישראל כאחוז מהמחזור¹, 1990 עד 2017

השנה	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
1990		8.0	13.1	24.0
1991		7.1	13.3	18.9
1992	5.3	7.2	13.8	17.5
1993	6.0	6.9	14.1	17.3
1994	5.9	7.2	14.2	14.8
1995	5.9	7.3	14.2	16.3
1996	5.8	9.2	14.5	20.4
1997	6.4	10.4	14.0	17.0
1998	5.8	10.1	12.6	14.3
1999	8.1	13.1	15.9	10.5
2000	11.1	11.7	16.3	10.7
2001	4.8	9.3	13.3	9.8
2002	4.5	8.8	12.6	9.5
2003	4.5	8.5	13.0	8.4
2004	3.5	6.8	11.1	7.5
2005	2.8	5.8	9.2	7.1
2006	3.4	7.1	9.3	6.7
2007	3.7	5.8	7.7	5.8
2008	3.3	4.9	8.2	6.5
2009	2.4	3.2	6.5	3.2
2010	1.7	2.6	6.0	1.3
2011	1.4	2.4	5.5	2.2
2012	1.2	2.2	4.8	3.2
2013	1.5	2.6	4.7	4.5
2014	1.4	2.6	6.3	4.4
2015	1.5	2.8	5.6	3.2
2016	3.6	2.8	3.4	3.0
2017	2.8	4.0	4.2	3.9

¹ הממוצע השנתי של אחוזי ההפקדות מתוך המחזור בסוף כל חודש.